БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч.
НОЯБРЬ
22
СРЕДА
№ 278 (5068).

Өртээ 2 көп.

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активинің хуралы

Дүүн, Кызылда күрүнеиң хөгжүм-шин театрынга республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы болуп эрткен.

Ук хурал «Партияның XXII съездизиниң түннелдери болгаш республиканың база хоорайның партия организацияларының сорулгаларының дугайында» съездиниң делегады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат болгаш партия обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның делгереңгей илеткелин дыннап, чугаалашкан.

Эш Токаның илеткелиниң талазы-биле хуралга партияның Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш П. Киселев, республиканың Белеткелдер эргелелинин начальниги эш А. Арланмай, Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередириниң республика ниитилелиниң харыысалгалыг секретары эш А. Поляков, СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш С. Шуклин, республиканың көдээ ажыл-агый эргелелинин начальниги эш М. Достак-оол, дыл, литература болгаш төөгүнүң эртемшинчилел институдунуң директору эш Н. Сердобов, республиканың садыг килдизиниң эргелекчизи эш К. Кошкаров болгаш өскелер-даа санал берип, чүве чугаалаан.

Партия активиниң хуралының дугайында долу отчёт бистин солуннуң дараазында дугаарынга парлаттынар.

АГИТАЦИЯ АЖЫЛЫН УЛАМ-НА КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери база Тыва области Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургусканы бистиң республиканың ажылчы чоннарының кайгамчыктыг улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болдурган. Ам Тыва АССР-ниң кижи бүрүзү-ле бүгү чурттаазы-дег XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин хаалгы-биле өөренир, оны амыдыралга боттандырарынга болдунар-ла хөй салымыкыны киирер база 1961 чылдың декабрь 17-де болур Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдаларга чедишкиннерлиг ужуражыр деп толу шиитпирлиг. Ажылчы чоннарның ол күзел-соруу съездиниң материалдарын бүгү черлерге бир үн-биле деткип, ханызы-биле өөренип турарыдаа, ол шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш калбарган демиселден болгаш оон баштайгы түннелериндеи база Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар талазы-биле Төп болгаш округтарының комиссияларын бир эп-сеткил-биле дешпиттининдеи илереп турар.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Советинге сонгулдалар Тываның ажылчы чоннарының амыдыралында база бир төөгүлүг улуг болуушкун. Бо чугула кампаниянның чедишкинниг болуру республиканың партия организацияларының талазынан организаксы болгаш политиктаг ажылды шын тургусканыныаа улуу-биле хамаржыр. Маңаа кол рольлу агитация ажылы ойнаар ужурлуг. Республиканы дыка хөй партия организациялары, хөй санныг агитаторлар съездиниң материалдарын пропагандалаар болгаш сонгулдаларга белеткелдер талазы-биле чугула ажылдарны кылып турарлар.

Агитас-массалыг ажылды улам экижидер талазы-биле Таңды районнуң партия организациялары чамдык эки ажылдарны кылган. Районда 18 агитпунктулар доктаамал ажылдап, агитаторларның ажылын чурттаачы чоннуң ортузунга калбарткан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалларын таныштырар болгаш сонгулдаларга белеткелдер талазы-биле партия организацияларының секретарьларының, агитколлективтер улуг-тукчуларының, агитпунктулар эргелекчилериннің семинарын база белүктер аайы-биле агитаторларның хуралдарын эрттиргилээн. Ол районнуң «Кызыл партизан» совхозта, район төвүнде № 1 агитпунктуларның ажылы элээн эки болуп турар.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы (секретары эш Болгар), Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал салбырында партия эге организациязы (секретары эш Байыстан) болгаш өске-даа партия организациялары агитаторларны тус-тус белүктерге быжыглап, агитпунктуларны дерип, шимеп тургусканнар. Хөй санныг агитаторлар сонгукчуларның ортузунга тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турар.

Ынчалза-даа СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын пропагандалаарының болгаш сонгулдаларга белеткелдерниң бо чугула үеазинде агитас-массалыг ажылды күштелдириннче, агитпунктуларның, культура-ыдыышкын албан черлериниң ажылын экижидеринче кошкак кизеонгей салып турар чоруктар чамдык партия организацияларында амдаа бар.

Эзеин районнуң «Кызыл сылдыс» колхозта партия организациязы (секретары эш Яндаа) сөөлгү хүннерге чедир агитпунктуну безин дериш албаан, участоктарда быжыглаан агитаторларның дыка хөй ажылдавайн турар. Бии-Хем районнуң Черби, Сесерлиг суурларында агитпунктулар иургустунза-даа, бо хүннерге чедир ажылдавайн турар. Чаан-Хемчик районнуң Чадаана хоорайга № 1 агитпункт (эргелекчизинге эш Бавуу-Доржу) четче шимеп, дериттинмээн болгаш колдуунда-ла шоочалыг турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдаларга белеткелдиң үеазинде партийжи агитация ажылын калбартырында ыңдыг четпестер-биле эптежип болбас болгаш олар дораан чайлаттынган турар ужурлуг.

Съездиниң материалдарын калбаа-биле таныжып турар болгаш сонгулдаларга белеткелдер үеазинде калбарткан бүгү талалыг тайылбыр ажылы ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам хайныктырып, XXII съездиниң шиитпирлерин боттандырар дээш демиселге чаа-чаа чедишкиннерни база Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар хүнүнде ажылчы чоннарның бир эп-сеткилиг бадылаарын хандырарынга дузалыг болур.

Сонгукчулар ортузунга калбартыр агитация ажылының кол темазы болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдары болур. Бо төөгүлүг документилерде теоретиктиг түүдерге даянган, совет күрүне тургузуунуң, социалистиг демократияның, хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң, өөстиң чургузустүн улузунуң мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң дугайында ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлаар херек. Национал айтырыын Совет Эвилелинде шын шиитпирлээнинин, Ленинчи национал политиканың чаныынанчак тиилелгелериниң дугайын бистиң республиканың амыдыралында бор чижектерни база республиканың экономика болгаш культура хөгжүдүнүг дузалаар хемчеглериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Төвүлелинин доктаалын ажыглап турган, ханызы-биле тайылбырлаары чугула. Ол ышкаш, Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдаларының Түр Дүрүмүн, АССР-ниң эрге-чаныга органнарының тургузуун сонгувчу бүрүзүнге чедир тайылбырлаар.

Дээди Советтиң депутаттарынга кандидаттарны дешпидери сонгулдаларга белеткелдериң чугула келээ. Партияның агитация ажылы депутаттарның кандидаттарынга эң төлептиг кижилер дешпиттинген турарынга сонгукчуларга дузалаар, а депутаттарның кандидаттары дешпиттинген сөөлүнде кандидаттар дээш агитацияны бүгү тала-биле калбартыр сорулгалыг.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар үеазинде агитация ажылын калбартыр талада бүгү агитпунктуларны, культура албан черлерин дерип, шимээш, политиктиг ажылдың өзулуг төптери болдурарын чедип ап, аңаа ханы-бүрү масса-политиктиг хемчеглерни доктаамал өрганизастаарын база агитаторларның күштерин шын хуваап тургусканы, оларга боттуг дузаны чедирерин, оларның ажылын доктаамал удургурун партия организациялары хандырар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын ханызы-биле тайылбырлаар болгаш пропагандалаар база Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдаларны белиг деннелге эрттирер төлээде, агитас-массалыг ажылдың бүгү хевирлерин чонга бараан болдурары партия организация бүрүзүнүң чугула сорулгазы болур.

ТӨП СОНГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар талазы-биле Төп сонгулда комиссиязының хуралы бо чылдың ноябрь 20-де эш К. С. Шойгунуң даргалааны-биле болуп эрткен.

Республикада сонгулдаларга белеткелдиг чоруп турарының дугайында облкүүскомнуң оргинструктор килдизиниң эргелекчизи эш Зайцевтиң илеткелин хуралга дыннаан. Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар талазы-биле 100 сонгулда округтарының болгаш 170 сонгулда участоктарының тургусунганын эш Зайцев чугаалаан. Тыва АССР-ниң Дээди Советинге сонгулдалар дугайында Түр Дүрүмнү орус, тыва дылдарда ном кылдыр парлап үндүрген, райкүүскомнарның даргаларының, секретарьларының болгаш партия райкомнарының оргкилдистериниң эргелекчилериниң семинарын эрттирген. Ол ышкаш көдээ болгаш хоорай Советтериниң даргаларының, секретарьларының чөвүлел хуралдарын районнарда база эрттирип турар. Сонгукчулар дензызын кылырын чер бүрүде доозуп турар. Ынчалза-даа Чадаана, Туран хоорайларда болгаш Кызыл-Мажалык суурда сонгукчулар дензызын кылып доозарын саададып турар деп илеткелчи демдеглээн.

Оон ынай эш Зайцев чоокку үеде чорудар хемчеглерни база чугаалаан. Ылангыя округтар болгаш участоктар комиссияларының даргаларының болгаш секретарьларының сургалдалыг чөвүлел хуралдарын черчерге эрттирер.

Округтарның сонгулда комиссияларыга Төп сонгулда комиссиязының чагаазын, комиссияның ажылының планын, сонгулда документилериниң хевирлерин, Төп сонгулда комиссиязының, округтарның болгаш участоктарның сонгулда комиссияларының таңмаларының хевирлерин Төп сонгулда комиссиязының хуралынга бадылаан.

Л. И. Брежнев Суданда

ХАРТУМ. СЭТА-ның корреспондентилери Ф. Носов биле К. Матросов оларның дамчыдып турары болза: Күрүнеиң харыы аян-чоруун кылып Суданда чоруп турар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Кордофан можунуң найысылалы Эль-Обейд хоорайга ноябрь 19-та чораал. Совет аалчыны уткуп алыры-биле можунуң янзы-бүрү районнарында он-он муң кижилер чедип келген.

Кыска дыштанылганың соонда Л. И. Брежнев болгаш оон-биле кады чораан Суданның чепсектиг күштериниң Дээди чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Ибрагим Аббуд «революцияның хүнүнге» тураскаал болдурган делгелгенин, а ол ышкаш чап-чаа туткан можу судунуң бажыңының ажыдыышкынының байырлалынга киришкеннер.

Чазактың даргазы болгаш Төп шериг округунуң командылакчызы бригадир З. Хасан Ет-Таиб эртенги шайлалдага Л. И. Брежневти, Ибрагим Аббудту болгаш оларны үдеп чоруур кижилерни чалаан, ол шайлалга найыралдың байдалынга эткен.

Парад эгелээринин мурнунда Л. И. Брежневке чазактың даргазы болгаш Төп шериг округунуң командылакчызы, а ол ышкаш Ибрагим Аббуд байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Харыы чугаазынга Л. И. Брежнев аалчыны хүлээп алыр ёзу-биле хүлээп алганы дээш Эль-Обейдиниң чурттакчыларынга өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш бодунуң чуртунуң хамаарышпас национал экономиказын тургузарынга чедишкиннерлиг болурун оларга күзээн.

Чазактың даргазы болгаш Төп шериг округунуң командылакчызы хоорайның чурттакчыларының мурнундан белекти—чаан сөөгүндеи кылган шкатулканы Л. И. Брежневке тудускан.

Бодунуң эзлчээнде Л. И. Брежнев можу чөвүлелинге белекти дамчыдып берген болгаш совет улустун төлээлериниге көргүскен чаагай сеткилдин хүлээп алыышкыны дээш өөрүп четтиргенин илергейлээргe, динмиттиг адыш часкаашкыны үр үеде үргүлчүлээн.

Байырлалдар доозулган соонда Л. И. Брежнев, Ибрагим Аббуд болгаш оларны үдеп чоруур кижилер самолёт-биле Хартумга эзеп келгеннер.

СЪЕЗДИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ ЧУГААЛАП ТУР

МКУ-да „Ломоносовчу номчулгалар"

МОСКВА. (СЭТА). «Ломоносовчу номчулгалар» деп чыл саныда эрттирер чаңчыл болган эртем конференциязы Москванын күрүне университединде эгелээн. Ол конференцияның ажыдыышкыны улуг орус эртемден, МКУ-нуң үндезилекчизи М. В. Ломоносовтуң төрүттүүгеен хүнүнден бээр 250 чыл болган кайгамчыктыг ою-биле дүүшкен.

Амгы эртем конференциязын сөөлгү чылдардагы эң-не улуг конференция деп санап болур. «Номчулгаларда» МКУ-нуң бүгү-ле факультеттериниң эртем хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киржип турар. Эртемнин янзы-бүрү алырларының талазы-биле солун илеткелдерни академиктер А. Н. Колмогоров, В. А. Каргин, В. В. Шулейкин, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүннери С. Н. Вернов, О. А. Реутов болгаш өскелер-даа белеткээннер. Чугаалажыр көрүүшкүннерге боттарының шинчилел ажылдарын киирип келген дыка хөй аныяк эртемденнер «номчулгаларда» база киржип турарлар.

10 хонук үргүлчүлээр «Ломоносовчу номчулгаларга» 300 ажыг янзы-бүрү илеткелдерни дыннаар.

С. К. Тока—геологтарда

Ноябрьның 20-ниң кежээзинде Тываның даг экспедициязының Культура бажыңына партияның XXII съездизиниң делегады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока-биле ужуражыышкын болган.

Үш чүс ажыг олуттуг залды шыгырт долдур олурушкан кижилер сөөлгү чылдарның эң улуг, төөгүлүг болуушкуннарының бирээзи СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажылының канчаар эткенин, коммунизм тургузуушкунуңун төөгүлүг съездизиниң ужур-дузазын, СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда бистиң чуртувуска болгаш Тыва АССР-ге чедип алдынган чедишкиннерни, бистиң мурнувуста турар сорулгаларны эш Токаның тодаргайлап чугаалаанын улуг кичээнгей-биле дыннаннар.

Партияның XX съездизиниң директиваларын амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның чорудун келген ленинчи политиктиг шугумун XXII съездиниң делегаттары, аңаа олурушкан делегейниң марксисчи-ленинчи партияларының төлээлекчилери чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп көрген. Колхозчу тургузугну улам быжыглаар, күр черлерни шиңгээдип алыр, МТС-терни эде организастаар болгаш өскедаа чугула хемчеглер талазы-биле ТК-ның ап чоруткан хемчеглери шын болгаш чогуур ой-шаанда болганын XXII съезд тодаргай бүзүреткен.

Эш Тока ийи-чаңгыс кижилерге чүдүүр чоруктун түннелинде болган уржуктарны чугаалаан, В. И. Ленинниң Мавзолейиндеи Сталинның мага-бодун чайлатканын дыннадырга чыыланнар чаңгыс эп-сеткил-биле чүүдүгүзүнгеннер. Тыва области АССР кылдыр эде тургузуп, оон экономика болгаш культура тургузуушкунунга дузалаар хемчеглер дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы болза коммунизмниң херээ дээш бистиң каш дакпыр өөренишкин-биле ажылдаарывысты негеп турар деп, эш Тока чугаалаан.

Ужуражыышкынның киржикчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткип, боттарының чоокку чылдарда боттандырар хүлээлгелерин айытқан резолюцияны хүлээп алган.

Чурукта: эш Тока ужуражыышкынның чамдык киржикчилери-биле. Сөзү болгаш фотозу **А. АЙРНИИ.**

Бедиткен хүлээлгелерни алган

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының төвүнден эгелээш, ыракузакта малчыннарга чедир, каада-даа чоруурга бүгү улустуң чугаазылуң болгаш улуг өөрүшкү. СЭКП-ниң чаа Программазының дугайы болуп турар. Ажылчы чоннарның сеткил-сагыжын бо хире хаара тулуп, өөртүп турар төөгүлүг болуушкуннуң киржикчизи-биле ужуражып, чугаалажыры кайгамчык солун болган улуг өөрүшкү. СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады өөн Е. П. Соловьев артында-ла оларның ажылдан турары совхозунуң директору-ла болгай.

Ишкин суурнуң элээн делгем клубун улус шыгырт долдур олурушкан. Оларның аразында ыракузакта малчыннар безин дыка хөй.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады Е. П. Соловьев съездиниң ажылын, аңаа хүлээп алган төөгүлүг документилерни, съездиниң материалдарында кирглээн чугула теоретиктиг айтырыгларны болгаш XXII съездиниң төөгүлүг ужур-дузазын салбырның ажылчы чоннарынга тодаргай чугаалап берген.

Партияның XXII съездили бистиң чуртувустуң улузунуң маадырлыг күш-ажылынын шылгарандгай чедишкиннерин түңнээш, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының өндүр-улуг сорулгаларын совет улустуң мурнунга хүнүң практиктиг сорулгазы кылдыр салганын, марксизм-ленинизмни чогаадыкчы хөгжүдүп, амгы үениң кол айтырыгларын тодарадып турар теоретиктиг түңнелдерни кылганын делегат демдеглээн.

Коммунизм тургузуушкунунуң херээн ажылчы чон, оон тургузукчу күш-ажылы шиитпирлээр деп чугаалаан, ажыл-агый сорулгаларынга делегат доктаап чугаалаан.

Ужуражылга хуралы улуг көдүрлүүшкүннүг эткен болгаш элээн хөй кижилер чүве чугаалап, съездиниң шиитпирлерин бир үн-биле деткивишаан, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

М. ОЧУР.

Бистиң херээвис, бодалывыс сээң-биле, партия!

ВЛКСМ ТК-ның XII пленуму

Ноябрьның 17—18 хүннеринде ВЛКСМ ТК-ның пленуму болуп, аңаа СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерга-биле холбаштыр комсомол организацияларының сорулгаларын чугаалажып көрген. Пленум чоруур доктаалды хүлээп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи—коммунизм тургузукчуларының съездизи—амгы үениң байдалында, делегей төөгүзүнде болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининде шылгарангай болуушкун болур—деп доктаалда чугаалаан.—СЭКП-ниң Программазында болгаш Уставында, Никита Сергеевич Хрущевтуң «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң отчёду», «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставы» деп илеткелдеринде, оон допчу харыызында, съездиниң шиитпирлеринде болгаш материалдарында, хөй-ниитиниң амыдыралын, коммунистерниң Ленинчи партиязының удуртулгазы-биле совет улустуң эткен маадырлыг оруун ханызы-биле сайгарган, коммунизм тургузуушкунунуң перспективалары болгаш практиктиг сорулгалары илереттинген болгаш эртем талазы-биле үндезилеттинген.

Партияның XX съездизиниң ажылдап кылганы политиктиг шугумнуң шынныын СЭКП-ниң XXII съездизи бүрүнү-биле бадыткаан. Сталинга үүдүүр чоруктун уржуктарын шиитпирлии-биле шүүмүүлээнин болгаш ажып тиилээнин, партия болгаш күрүне амыдыралының ленинчи нормаларын катап тургусканын болгаш улам ыңай хөгжүткенин, буурап дүшкен, партияга удур бөлүктү сойгалап илереткенин болгаш идея талазы-биле оларны чылча шапканын ленинчи комсомол, совет аныяктар изин-биле деткип, үүлдүг деп көрүп турар.

СЭКП-ниң Программазы—коммунизм тургузарының тодаргай, эртем талазы-биле үндезилээн планы, партияның коллективтиг мерген угазының дириг синнигишкини-дир. Салдынган сорулгаларның улуг хемчээлдиинин болгаш өндүрүнүң, эртем ёзугаар баш бурунгаар көөр талазы-биле ханызынын база амыдырал-биле тудуш харыызаалыының талазы-биле партияның чаа Программазы чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң эң-не шылгарангай чугаалдарының бирээзи болуп турар.

Хамыктың мурнунда улус ажылагый тудуушкунунга аныяктарны идепкейлии-биле болгаш тодаргайы-биле киржиринче, чурттуң үлетпүрүнге болгаш көдээ ажыл-агыйынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниге, үндүүп турар продукцияның шынарын улам экижидеринге болгаш бот-үнезин чингедириниге бүгү арганарны база курлавырларны тыварынче болгаш ажылаарынче комсомолдуң бүгү ажыл-чорудулгазы партияның XX съездизиниң соонда угланган турган дээрзин пленум демдеглээн.

Ажылчын чер бүрүзүнүг күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кижи бүрүзүнүг комплексилиг планнарны чогаадыр талазы-биле, чеди шакта кылыр онаалгаларны алды шак иштинде күүседир талазы-биле, ажыл шагын хөй эрттирериг эвээжедир, бүдүрүлгениг бүгүле курлавырларын ажыглаар талазы-биле мурнакчы дуржулганы хүн бүрүзүнде нептередирин үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң болгаш тудугнуң комсомол комитеттеринге пленум дааскан.

Чаа электри станцияларын, электрижиткен демир оруктарны тударынга, күүчүлүг турбиналарны, электри херекселдерни, машиналарны болгаш механизмнерни (ам тудуп турар энергетиктиг объектилерге) бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын электрижидер чоруктун темпилерин улам күштелдириринге улам идепкейлии-биле киржиринче комсомолчуларны болгаш аныяктарны хаара тудар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын комсомолдуң обкомнарынга, крайкомнарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларынга пленум хүлээткен. 10 электри станцияларының, электри дамчыдылгазының 2 шугумнарының, демир оруктарны электрижидериниң шалыпчы тудугларын шефтээрин комсомол үргүлчүлээр, ынчаарга оларны мооң мурнунда бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуглары кылдыр чарлаан турган.

Чурттуң демир оруктарын электрижидеринче чеди чылдың төнчүзүнге чедир немелде 80 муң аныяк оолдар, кыстарны чоруткан турар Комсомол организациялары 1962 чылда Красноярск болгаш Киев ГЭС-терни, Беловскиниң, Караганданың, Литваның ГРЭС-терин тударынга шуут тодаргай киржилгелерлиг болур.

Фабрикаларны, совхозтарны, машиналарны, хоорайларны тударынче, тайгаларда, дагларда, күрүг ховуларда чыткылаар чаа-чаа чер байлактарын ажыглаарынче, ол байлактарны совет улуска бараан болдурарынче аныяктарны Никита Сергеевич Хрущев партияның XXII съездизинге кыйгырган болгай. ВЛКСМ ТК, Сибирьниң болгаш Ыраккы Төөн чуктун комсомол обкомнары, крайкомнары, Казахстаның ЛКСМ ТК-зы партия, профэвилел болгаш ажылагый организациялары-биле кады чаа районнарны шиңгээдип алыр болгаш хөгжүдеринге, чаа барган чурттакчыларның культура-амыдырал байдалын экижидеринге аныяктарның киржириниң талазы-биле тодаргай алыр хемчеглерни ажылдап кылыр ужурлуглар. Чурттуң төп районнарының, Уралдың, Закавказ болгаш Ортаакы Азий республикаларының комсомол организациялары чаа тудугларже баар аныяк эки турачыларга амдан эгелеп дузалаар, аныяктарны тудуг болгаш өске-даа таланың тускай эртемнериге өөредир ужурлуглар.

Бистиң чуртка капитал тудугларны улам ыңай калбартырын СЭКП-ниң Программазында көрүп турар. Капитал тудугта, тудуг болгаш монтаж ажылдарының бедик темпилерлиг болурун хандырарынга, чаа болгаш чаарты кылып турар тудугларны ажыглалга киирериниң хуусаларын кызырарынга киржиринче комсомолчуларны болгаш аныяктарны улам калбаа-биле хаара тудар херек.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлеринде көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң өндүр улуг планы көрдүнген. Ону боттандырарынга комсомол хөйну кылып болур болгаш кылыр-даа ужурлуг.

Колхозтарның, совхозтарның комсомол организацияларының, көдээ ажыл-агыйның аныяк тускай эртемниглериниң кол сорулгазы — тараа будүрерин көвүдедири, бүгү культураларның дүжүдүн бедидери, эвээш дүжүттүг культураларны бедик дүжүттүглер-биле солууру, агротехниканың мурнакчы аргаларын нептередири, черни ажыктыг ажыглаары, тарылганы чүгле сорттуг үрезиннер-биле чорудары дээш демисежирн болур.

Комсомолдуң сонгаарладып болбас сорулгазы—көдээ ажыл-агыйны техника талазы-биле эде чепсеглээринге идепкейлиг киржири, культура-техниктиг деннелди бүгү хемчеглер-биле бедидери, көдээниң аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнүн техниканы, күш-ажылды болгаш будурулгени организастаарының эң-не депшилгелиг хевирлерин болгаш аргаларын шиңгээдип алыры болур.

Комсомол организациялары кукуруза өстүрерин шефтээрин улам күштелдирер, чочак-тараа, мал чеми бобылар болгаш чигир сөөклазы ыышкаш ыңдыг үнелиг культураларны өстүрерин шиңгээдип алыр ажылды күштелдирери эргежок чугула. 1962 чылда 16 миллион гектар шөлге кукурузаның болгаш бобы культураларының бедик дужуттерин өстүрүп алыры дээш комсомол организацияларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжын пленум чарлаан болгаш көдээниң бүгү аныяктарын, пионерлерни болгаш школачыларны ол чарышка киржиринче кыйгырган.

Чуртка ортумаа-биле чүс гектар тарылга шөлүнге онааштыр 75 центнер эътти болгаш көдээ ажыл-агыйныг оон өске ажыглалдыг чүс гектар черинге онааштыр 16 центнер эътти алырын—эң чоокку сорулга кылдыр партияның XXII съездизи тодаргайлаан. Колхоз болгаш совхоз бүрүзү ыңдыг бедик көргүзүглерни чедип алын дээш бүгү улустуң демиселинге көдээ аныяктар эң-не идепкейлии-биле киржир хүлээлгелиг.

Комсомолдуң кол сорулгазы—революсчу демиселдиң маадырлыг чаңчылдарынга, ажылчыннарның, маадырлыг күш-ажылының чижектерине, марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеяларынга аныяк оолдар, кыстарны кижизидери, коммунизмниң туруштуг, бедик билиглиг, күш-ажылга ынак тургузукчуларын белеткээри болур дээрзин СЭКП-ниң XXII съездизиниң резолюциязында чугаалап турар.

Албанын удуртукчуларының социалистиг чурттарның найыралын болгаш сырый каттыжыышкының үрээринче угланган, империализмге чемере болуп турар чарылдырыкчы үүлгедиглерин ВЛКСМ буруу шаап турар дээрзин пленумнуң доктаалында демдеглээн.

Национализмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерээшкининге, аныяктар шимчээшкининге ревизионизмниң болгаш хоорлур чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннеринге Ленинчи комсомол моон соңгаар-даа эптеш чок болур, социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдери-биле делегейниң дешилгелиг аныяктары-биле акы-дуңма харылзааларны бүгү хемчеглер-биле быжыглаар, совет ёзузунга кижизидер дээрзин төрээн Коммунистиг партияга ВЛКСМ ТК-ның пленуму бүзүреткен.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң эзлчеглиг XIV съездизин 1962 чылдың апрельде чыылдырар деп шиитпирни ВЛКСМ ТК-ның пленуму хүлээп алган. Съездге чугаалажыр айтырыглар болза:

а) ВЛКСМ Төп Комитединиң отчёт илеткели болгаш СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери-биле холбаштыр комсомолдуң сорулгалары.

б) ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткели.

в) ВЛКСМ-ниң Уставынга өскерилгелер киирер дугайы.

г) ВЛКСМ-ниң төп органнарын сонгууру.

Улам сорук кирген

Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездиниң материалдарын калбаа-биле таныжып, оон шиитпирлерин болгаш партияның Программазын боттарының төрээн херээ, ажыл-чорудулгага боттуг программа кылдыр хүлээп ап, улам сорук кирген ажылдап турарлар.

Колхозчу малчыннар, тудугжулар партияның төөгүлүг XXII съездизиниң көдээ ажыл-агыйны улам-на хөгжүдериниң талазы-биле салган улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга боттарының күш-ажылчы улуг-хуузун киирери-биле арга-күштерин санап, 1961 чылда чүүү кылып будүргенин түңнеп турар. Саанчылар Дадар, Давысын-оол, Кызыл-уруг чыл эгелиннеен бээр оларга быжыглаан инек бүрүзүнден тус-туста 1096—1139 кг сүттү саап алганнар. Хойжу Чал-оол 502 хойларның бирээзинден-не ортумаа-биле 3,8 кг, ирт кадарчызы К. Санчат-оол ирт бүрүзүнден 4,4 кг сүттү кыргып ап, дээре көргүзүглелиг болганнар.

Мал кыштагладыышкынын организастаарынче онза кичээнгей

СЭКП-ниң XXII съездизинге бадылаан партиянын чаа Программазында чоокку 10 чылларда кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээли ийи чартык катап, эртти үш катап, сүттү ийи ажыг катап көвүдедир деп айыткан.

Мал ажылынын продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедирин хандырар талазы-биле эң чугула хемчегленнин бирээзи — мал кыштагладыышкынын организастыг чорудары болур. Кыштаглаашкынны чедишкиннинг чорудуп, кыштың байдалдарында малдарны эки продуктулуг болурун чедип алыр төлээде, ажылагый бүрүзүнге чүгле сан талазыбиле эвес, харын эки шынарлыг чемгерилге-биле хандырары чугула.

Саар инектеринің сүдү хей, доруктуруп болгаш азырап турар малдарның деңзи немелдези база дуктүн өзери эки болзун дээш малдарның чемгерилге нормазынга янзыбүрү чемнерни киирер. Оон-биле кады дус, чугай, сөек далганы дээн ышкаш өске-даа байлак витаминниг, минералдыг чемнер чемгерилгеге четчир хемчээлдиг турза чогуур.

Курттаг, чылыг кажаалар, мал адаанга төгер өдек болгаш дөзээр түүлдер, хүн бүрүзүн суттарылгазы, эки ажаалда болза кыштаглаашкынны чедишкиннинг чорударын хандырар түүлдер болур. Малдың ажаалдазынга чүгле чемгерилге болгаш суттарылга-биле кызыгаарланмайн, оон күш-деңгилдезин, берип турар сүдүн, дириг деңзизинин немежин турарын, чаш малдың кадык байдалын хүн бүрү контрольдаар херек. Чаш малдарны доруктурарынга чылыг кажааларны четчир кылдыр белеткээри, эки шынарлыг, витаминниг, белоктуг чемнерни тускайлап алыры чугула.

Бо чылдың дөртү кварталының арткан хонуктарында-даа, 1962 чылдың 1-ги кварталында-даа инектеринин, кыс казыраларының, хойларының болгаш хаваннарның ажерилгезин, тарып боозадылгазын өйшаанда чорудары чугула.

Элээн хей колхозтар болгаш совхозтар кыштаглаашкынга дыка четпес белеткелдиг кирип турарын демдеглезе чогуур. Шаңдыны Тес-Хем районнуң колхозтары кыштаглаашкынга кончуг багай белеткелдиг болуп турар. Чижээ, Ленин аттыг колхозта белеткелдиг бөлүүн чемнер хереглелдиң чүгле 21,4 хуузун, концентраттыг чемнер 5-ле хуузун хандырар. Мал чемнеринің байдалы ыңдыг турда-ла колхозта 300 га шелдүң саваны ажаап алдынмаан. Ол колхозта кажааларның дөң келии септеттинмээн болгаш хойга 4, чаш малга 13 кажаалар четпейн турар.

«Чолураа» колхозта бөлүүн чемнер хереглелдиң 38 хуузун, шыктыг чемнер 57,7 хуузун, концентраттар чүгле 3,5 хуузун хандырар. Ыңдыг турбүже, бо колхозта 110 га ногаан сула, 50 ажыг га чүмиза ажаап алдынмайн барганын кижи кайгаар. Ак-Кежиг деп черде хей сигенни кезип албаан. Ам-даа инекке 2, хойга 2, хураганга 13 кажаа херек болуп турар. Бар кажааларның хей кезии септеттинмээн, мал адаанга дөзээр чадыг белеткеттинмээн, мал чемнеринің сөөртүлгезин оожум организастап турар болгаш кышкы үеде малды суг-биле хандырарының белеткели чоруттунмаан.

Мал кажаалары дыка чедишпейн турда-ла чаа кажаалар тударының планы херек кырында үзүлген, чүл дизе, 17 хой кажаазының чүгле 7-зи, 4 инек кажаазының 1-зи, 43 хураган кажаазының 9-зу туттунган, а планда өөрүнген 4 быыза кажаазының чаңгызын-даа тутпаан. 8 кызыл булун, 8 чунар бажың тудар турган чүгле 2—2-ни туткан. Малчыннарга чурттагла бажыңнары белен эвес. Тудуглардың шынары багай, харын-даа доктаамал төлевиледелен карышкак болгаш ону үрээн үүлдер бар.

Кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле бо байдалдан колхозтарның удуртукчулары канчыг-даа оожургал чок болгу дег, а херек кырында оларда мурнукузу дег тайбынчыргы байдал хевээр болгаш хөделиишкин кайгамчык оожум. Мал чемнери чедишпес болганда оларны бар черлериниң эрте дээре тыштынар, Таңды, Каа-Хем районнарының колхозтарында, совхозтарында ажаап алдынмаан хей саванны кээн ажаап алыр деп чүве оларга билдингир болгай. Ынчалза-даа мыңдыг хемчег алдынмайн турар. Мал кажааларының белеткелин, бар чемнерниң кыштагларже, фермаларже сөөртүлгезин күштелдирбээн.

Бо чылдың эрткен 9 айларының дургузунда Тес-Хем районнуң колхозтарында өлген малдың саны 8260 ажыг баш. Оон кол чылдагаанны чемгерилге четпезинден болгаш малдың ажаалдазын багай организастаанындан болган. Бо дээрге ниитиниң малынга аажок улуг когарал-дыр. Моон чогуур түннел кылбайн турары ниитинин мал ажылынга ажыл-агыйжы эвес болурундан, харын кем-бурууулуг чорук болур деп көрзе чогуур.

Мал кыштагладыышкынынга белеткел «Өөк» совхозта база багай чоруп турар. Ында кажааларның септелгези доозулбаан, фермада саалда залын чедир кылбаан, мал чемнериниң сөөртүлгези чамдык черлерде организастаттынмаан.

Ол ышкаш Улуг-Хем, Таңды районнарының колхозтары болгаш совхозтары мал кыштагладыышкынынга база четпес белеткелдиг кирип турар. Эрзин, Бай-Тайга районнар малдың бөлүүн чемнеринин белеткелиниң планын чүгле 24 хуу күүсеткеннер.

Байдал мыңдыг турбуже, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 169 мун ажыг га шелдүң саваны бөлүп алдынмаан. Бир эвес ортумаа-биле 1 гаран-на 7 центнер саванны бөлүп алыр деп санаарга, колхозтарның, совхозтарның шелдеринде ам-даа 118577 тонна саван бөлүдүмзөн. Ол болза бөлүүн чемнерге хереглелдиң 47 хуузу болур. Мал чемнеринин бо улуг курлавыры бүгү ажыл-агыйларга чөп ажыглаттынган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXII съездизинин мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедир талазы-биле салган сорулгаларын күүседир төлээде, бүгү ажыл-агыйларга мал кыштагладыышкынынга база четпес белеткелдиг кирип турарын амдан эгелеп күштелдирер херек.

Кодан хой, инек, чылгы бүрүзүнге кышкы одарларны ажылаарының графигин тургузар, малды сиген, силос болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерериниң нормазын, одарларның шынарын, харның байдалын болгаш малдың продуктулуун барымдаалап доктаалын тургузар ужурлуг. Кыштаг бүрүзүнүң чанынга мал чемнериниң 1—2 ай курлавырын тургузар.

Одарладыр малдарның немелде чемгерилгезин амдыгаштан эгелезе чогуур. Чамдык ажыл-агыйларга хойларның деңгилдези катап күш киирер арга чогунга чедир арын бөгсырай бергенде сиген, силос болгаш концентраттыг чемнер-биле ам чемгерип эгелээри мырыңай шын эвес. Ынчангаш малдарның немелде чемгерилгезин кыштаглаашкынбиле кады эгелээр ужурлуг.

Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларынга кышкы үеде чемгерилге четпезинден мыйыстыг бода мал дириг деңзизин 40—60 кг чидирип турар, а чазын болгаш чайын ол мал чүгле кыжын чидирген деңзизин катап тургузар боордан ангыда, оон ыңай семирип шыдавайн баар. Бистин республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эттиг курлавырын тургузар төлээде, келир 1962 чылда күрүнеге садарынга херек мыйыстыг бода малды бо кыштың дургузунда семирти ажыраар арганы бүгү ажыл-агыйларга ажыглаарын боттандырар. Ол малды тургузу азыраары-биле кады эки оларга таарыштыр кадарары база чугула.

Бүдүн чартык болгаш оон өрү назылыг шарыжык бүрүзүн хонукта 18—20 кг силос, 8—9 кг сиген, 0,5—0,75 кг концентраттар-биле чемгерер болза оон дүн-хүнде немежир деңзизин 750—800 грамм чедип болур. Бир эвес өныяк малдарны 120 хонукта шак ынчаар чемгерер болза, оларның баш бүрүзү баштайгы деңзизинин кырынга 90—96 килограммны немеп болур. 200 кг дириг деңзилиг бугажыгашты март айда күрүнеге дужаар болза оон деңзизи 290—300 кг чедер ужурлуг.

Бир эвес кыш дургузунда мыйыстыг бода малдың деңзизин кудулаттайн харын дүн-хүнде 300—400 граммны немээр болза бир чылда баш бүрүзү 100—120 кг деңзини немээр, ынчаарга 1962 чылда республиканың колхозтары, совхозтары 20 мунган эвээш эвес баш мыйыстыг бода малды эткке садар деп алырга, ниитизи-биле 2—2,4 мун тонна деңзи немежир-дир.

Республиканың чамдык ажылагыйларында сүт саалдазы эрткен чылдың деңнелинден кудулап турар. Ол чорук колдуунда кышкы үеде болуп турар. Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы», «Тиилелге», Чаан-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», Эрзин районнуң «Кызыл сылдыс», «Мөрен» колхозтарында сүт саалдазы эрткен чылдагызындан 15—22 хуу чедир кудулап турар. «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Тээли» совхозтарда сүт саалдазы база кудулаан.

Бо кыжын сүт саалдазын кудулаттайн, харын инектеринің сүткүр продуктулуун бедидерин чедип алыр төлээде, чемгерилге нормазынга силосту колдадыр ужурлуг. Чемгерилге нормазынга ыштыг чемнер 60—70 хууну, бөлүүн чемнер 20—25 хууну, концентраттар 10—15 хууну эвээн турар болза ам чиик өртектиг сүттү ап болур.

Чемгерилгеге силосту хей ажыглаанындан 1961 чылдың 9 айларының дургузунда саар инек бүрүзүнден Бин-Хемге «Кызыл тараачын» колхоз 1482 кг, Каа-Хемге «Октябрь 30 чылы» колхоз 1341 кг, «Межегей» совхоз 1599 кг, «Элегес» — 1454 кг, «Кызыл партизан» — 1374 кг сүттү саттан. Ынчаарга инек бүрүзүнден ортумак саалда республиканың колхозтарынга 931 кг, совхозтарынга 1086 кг болгай. Инектеринің эң хей сүт бөөр үеси төрээнинин соонда баштайгы үш айлар болур. Ол үеде оларны эки чемгерер болгаш литр сүтке ортумаа-биле 100—150 грамм онаажыр кылдыр концентраттыг чемни бөөр.

Кышкы үеде хойларның эрте оолдаашкынынче, чаш хураганнарны бүрүн камгалап алырынче онза кичээнгейни салыры чугула. Ол үеде хойларның немелде чемгерилгезин күштелдирер. «Кызыл партизан» совхозтуң практиказындан алырга, 1960—61 чылдарның кыжынында хой бүрүзүнге ортумаа-биле 1,5 центнер хире силос чарыдаан. Ол совхозка төрүүр 100 хойдан-на 93 хураган алдынган. Январьда төрүүтүнген 436 ер хураганнарны 8 ай назылыг турда күрүнеге дужаарга бөлүп бүрүзүнүң ортумак дириг деңзизи 41,3 кг болган. Бистин сорулгавыс болза сиген-биле чергелештир хойларны силос болгаш концентраттар-биле база чемгерери болур.

Мал кыштагладыышкынын чедишкиннинг организастаарынче онза кичээнгейни салбышаан, бистин республиканың колхозтары, совхозтары ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуун дыка бедидер бүгү аргаларлыг.

П. УШАКОВ,
кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальнигинин орлакчызы.

«Найыраа» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында төп сүт-бараан фермазының саанчызы Ошпар Анай саанчылап ажылдаандан бээр ийи чыл четкен-даа болза, бодунуң ажылынга кызымак, чүвени дүрген өөренип, шинээдип алыр мергежили-биле ферманың мурнакчы саанчыларының санынга кирген.

Аныяк саанчыга он саар инектерни быжыглап берген. Чыл эгезинден бээр ол инек бүрүзүнден 1400 ажыг литр сүттү саап алган. Бо дээрге чүгле ол ферманың эвес, бүгү совхозтуң деңнели-биле алырга элээн бедик түннел, саанчының күткулдуг ажылының херечизи-дир.

— Чайгы, күскү үеде эки семиртилгеге турган инектер октябрь, ноябрь айларда болгаш оон соонда-даа үеде арып баксыравас, шыдамык, суду белен-не эвээжевес болур. Ынчангаш амгы үеде инектеримниң ажаалдазынче онза кичээнгейни салып тур мен, чүгле дээрге инектің суду дылында-ла болгай—деп, ол чугаалап турар.

Чоокта чаа салбырның партия, профэвилел, комсомол организациялары мурнакчы саанчы Ошпар Анайның эки ажылынга алдаржыткан кежээни организастаан. Аңаа саанчы бодунуң ажылының дуржулгазының дугайын чугаалап, инек бүрүзүнден хей сүт саап алырының талазы-биле бедиткен хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: саанчы Ошпар Анай. Сөзү болгаш фотозу В. Кулипановтуу.

МАЛЧЫННАРГА АГИТПУНКТ

МӨРЕН. СЭКП-ниң XXII съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин чоннуң талазы-биле таныштырышаан, сонгуулдаларга белеткелди Эрзин районда хынамчалыг чорудуп турар. «Мөрен» колхозта партия организациязының секретары эш Шомбунуң редакцияга дыңнатканы болза:

— Агитколлективтиң (ында 25 агитаторлар бар) сургаалдалыг хуралын ийи удаа организастаан, оон ажыл планының кол темазы съездиниң материалдарын чонга таныштырары болуп турар. Мөренде агитпунктунуң дерилгезин оон эргелекчизи Я. Куулар эки организастап турар. Малчыннар төву Тере-Хөлде чаа агитпунктуну база дерип эгелээн.

Колхоз келир чылдың тудугларынта 2000 кубометр ыяш белеткээр планныг. Оон 1500 кубометрни сонгуулдар хүнү декабрь 17-ге чедир белеткеп алырынга ажылыш калбарып турар. Артель бүдүрүлгезинге болгаш школага оттулар ыяш белеткээр ажыл база эгелээн.

Саанчы депутат

Шала кежээликтей апарганда Ийи-Тал суурнуң ажыл-ишчилери ажылдап турган черлеринден бажыңнарынче чаныып кээн тургулаан.

— Область Совединиң депутады Кыргыс Моңгул-ооловна Докпактың ажылы-биле таныжар дээш колхозта парторганизация секретарының оралакчызы эш Норбу-оол биле кады депутаттың бажыңынга келдим. Бажыңның өр өөзи Ховалыг Доспанович Техир-оол костюмун үштүп каапкаш, туйбу печкада янзы-бүрү чемнер быжырып, паштанган тур.

— Депутатка ужуражыр дээн керектиг мен ийин, кайда ирги?

— Ол саалдада-ла чоруп гур боор. Оон бажыңга олурары ховар кижи ийин—деп харылады. Саадавайын-даа фермаже чоруур дээш далажы бердивис.

— Олуруп, сааданар «өгге кирген кижи чем амзаар болгай». Шайлап көрүнер — деп, Ховалыг Доспанович столче чалай-дыр. Аяк шай кадында оон-биле хөөрежип олура, бажыңның иштин дерээнин ылавылап көрдүм. Ийи өрөөл бажың. Ишти арыг-силиг, ханалары штукатурлуг, чоокта чаа чугайлаттынганы илдеп. Өг-бүленің кежигүн бүрүзүнге четчир санныг демир орунналыг, оларның кырын чоорганнар-биле шып каан, куш лугу сыртыктарны салгылаан. Ханада боттарының болгаш танышкеруштериниң чурук-хөрүүн хоолааш азып алган. Чоннуң идегелдиг кижизи — депутаттың өскелерге үлегери шак моон-на эгелээр-ле болгай деп, иштимде бодадым.

Оон үнгеш депутаттың ажылдап турары суурнуң алдыы ужундан ырак эвесте сүт-бараан фермазынга келдивис.

Саалда шагда-ла эгелээн. Чадагай кажаа иштинде инектер аразында демир хууннар туткулаан, ак-ак аржыылдарлыг, көк-көк халаттарлыг саанчылар чоруп турлар. Оларның бир чамдызы инектерин чемгерген, өскелери ында-мында ийи эмиглеп-даа саап тургулаан. Оон даажын дыңнаарга, шапкын саарыгның шаалаан даажы сагышка кирер. Долдур сүттүг хууннарны эш-эш кылдыр туткулап алган саанчылар сүдүн үчётчикке дужаар дээш сүт хүлээп алыр пунктуже уурук-суурук чоруп тургулаан.

Сураглыг саанчы депутат Докпак эң сүткүр инектеринин бедиктерин «Сүүр-Хүрецин» саап орда аңаа ужуражып чеде бердим. Бичежээк инек өөренген саанчы эзининң удаадараа аянныг кылдыр сагган холдарынга таалаан чүве дег караан шийип алган ийи-бирлеп бегженип эдип берип турган. Депутат-даа инектің эмининің доңчуларын эзлештир олуй-солуй саап, эгиннерин чайгандырып-ла олур оң. Чанынга кезек турувуста сагган сүдү база-ла демир хуунун долуп келген.

— Бо дээрге ийи-ле төрээн инек болгай. Моон сүткүрү аажок, ам безин чайгы деннели хире сүттү берип турар мал-дыр бо—деп саанчы чугаалады.

— Шынап-ла биче-даа болза бүгү боду сүт-биле бүткен инек-тир аа дуңмам—деп эш Норбу-оол магадады.

— Малдың бичезинде эвес, кырында-ла болгай. Ону немей чемгерер болза, немелде сүттү черле бээр, ам кышкы чемгерилгени эгелей берген бис—деп, Кыргыс Моңгул-ооловна чугаалады.

— Шын-дыр дижип, шупту чөпшээрештивис.

Колхозтуң зоотехниги эш Уйнук-оол саанчыларга шаптык болбазын дээнзиг, ферманың кажааларын кеңдип, кышка белеткел ажылдарының байдалын биске таныштырган. Инектерниң болгаш быыззаларның кажаалары чылыгаттынган, курттаглаттынган, үжен ажыг тонна курттаг өдек бөлдүнген. Быыззалар турар клеткалыг кажаа иштинде туйбу печканың таваа шала салдынган. База бир кажааның иштинде электри саалданың дериг-хереклерин шала тургускан.

— Мону керээ ёзугаар Шагаан-Арыгдан билир улус кылып турар. Олар бөгүн келбедилер. Электри саалданы келир чылдың баштайгы айындан-на эгелээр бис—деп эш Уйнук-оол чугаалап чорду. Ферманың девискээринде сиген, ногаан сула сараттары көстүп тургулаан. Ферма ажылдакчыларынга бо чылын тудуп, ажыглалга киргилээн он дөрт ээл ишти чурттаар бажыңнарга база кирдивис.

Ол аразында имир душкен. Ильичиниң лампалары суурну чырыда каапты. Бистер ам сүт хүлээп алыр пунктуга келдивис. Ишти арыг-силиг, делгем өрөөл. Ханаларында лозунгнарны, саанчыларның хүн демдеглелин азып каан. Учётчик саанчыларның эккелген сүдүн хемчээп турган. Өрээлдің ындыкы азыгже талазында электри тогу-биле хөделир сүт машиназы долганыг бүрүзүн санап «кон», «коц» кылдыр бир дески хап тур. Оон ийи шоргазының бирээзинден сметана, бирээзинден сүт төктүп тур. Тырттырган сүттү өөжегей кылыры-биле улут досказарда күдүп, ам-даа ажыдып турар.

— Шиминиң албээн, чайгы-ла чүве-дир аа!

— Ферма маңаа чоокта көжүп келген, мында өөт эка. Немелде чемнерни база берип турар бис. Ынчангаш сүт немежин тур—деп саанчыларның бирээзи чугаалады.

Адактың сөөлүнде улуг-ла демир хуунунда сүт көдүрүп алган, ак аржыылдыг, көк халаттыг, долбанныг кызыл чаактыг, шала чолдаксымаар кыс кирип келди.

— Ховалыг, сүдүң эккелдің бе? Каям хемчээптээли — деп учётчик Чорбаа чугаалааш, сүттү хемчээр хуунче кудупту.

— Таптыг-ла 9 литр чартык — деп, ол хөөрей-дир.

— Бо дээрге ийи инектің сүдүүр — деп Ховалыг Анайбан каттырып кагды. Ол бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1200 ажыг кг сүттү бо чылын саап алган мурнакчы саанчыларның бирээзи.

Ынчангаш учётчик кежээки саалданың түңнелин үндүргеш, оон мурнундагы кежээ кирген сүттүң деннелинден 13 килограмм хей болганын дыңнатты.

Ферманың саанчылары шуптузула аныяк уруглар, комсомолчулар. Оларның эң улуу Кыргыс Моңгул-ооловна, ынчалза-даа оон хары үженден улуг-ла ашпаан. Дыка хей аныяктар колхоз клубунун бот-тывытыр уран-чүүл бөлгүмүнүң кирген жикчилери, саалданың сөөлүнде олар клубче чоруур дээш далажып турганнар.

Депутат Кыргыс Докпак колхозта партия организациязының агитатору, хереженнер чөвүлелиниң база кежигүну. Ол болунуң депутат ажыл-чорулулгазының дугайында отчёдун сонгукчуларынга доктаамал кылып берип келген.

Чер-чер Советтериниге эрткен сонгуулдалар үезинде сонгукчуларының берген чагыларын күүседир дээш партия организациязының, кедээ күүскомнун, колхозтуң баштаар черинин дузаламчызы-биле депутат кылымакай ажылдаан. Ферманың ажылдакчыларынга чурттарга бажыңнарын хандырары, 150 олуттуг клубтун, машина-трактор гаражының тудугларын доозары дээш өскедаа чагыглар багай эвес күүсеттинин турар.

Депутат Кыргыс Моңгул-ооловна болунуң ажылын планнап база кылган ажылдарын учётка киир ближин ап чоруур. Ол чорук сонгукчуларның мурнунга отчёдун бээрде аңаа чугула материал болуп турар. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга тос чылда саанчылап ажылдаап, чүс үжен ажыг тонна сүттү колхозунга ол саап берген. Партияның XXII съездизинге алдар кылдыр бо чылын 18 тонна 200 килограммдан хей сүттү азы инектен-не ортумаа-биле 1300 килограммны саар дээн хүлээлгезин ажыр күүсеткенин болунун блокнодунда ол демдеглеп алган. Ол ам келир чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Массаның, партия, совет активтериниң хүн бүрү дузаламчызынга даанмышаан, чоннуң айбычызы болур хүлээлгезин ол депутаттың киргерлиг күүседиш келгенин демдеглээри өөрүнчүг. Болунуң организакчы, удуртукчу болгаш күш-ажылын улам-на улуг чедишкиннерлиг болурун сонгукчулар аңаа күзеп турарлар.

М. ОНДАР-ООЛ,
Улуг-Хем район,
Жданов аттыг колхоз.

Чиңге-Дагның малчыннарында

«Элегес» совхозтуң Чиңге-Дагда малчыннары СЭКП-ниң XXII съездизинин шиитпирлерин улуг өөрүшкү-биле таныжып, өөренип турарлар. Коммунизм тургузуушкунунуң Программазынга хей-аът кирген совхозтуң малчыннары чаагай херекке боттарының улуун киирип, ажылдаарын аазаннар.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу Оюн Суван-оол бо чылын төрүүр 700 ажыг хойну менди кыштагладып, оон чаш төлүн бүрүн алырын хүлээнген ажылдап турар. Ол бодунун сөзүн ээлеп турар. Оон хойларының кажаазы чылыг, чугайлаттынган. Хойжу бо хүннерде хойларының тарын боозадылгазын чорудуп турар.

Хоочун хойжу, коммунист Шой-Сүрүңнүң төрүүр 790 ажыг хою хүр кыштаглап турар. Ол партияның Программазын болгаш Уставын бодунун өг-бүлезинге, кадрчы Комбуга болгаш бодунун чаржып турары Оюн Суван-оолга номчуп, тайылбырлап берип турар.

О. ОПЕЕҢ.

АССР

Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде тургусканынга хамаарыштыр АССР-ниң күрүне тургузуунун, эргезиниң болгаш совет автономияның ниити принцивиниң дугайында тайылбырлап бээрин Бай-Тайганың «Тээли» совхозта эш С. Авыда, Кызылда эш К. Зайцев болгаш өске-даа эштерниң «Шын» солун редакциязындан дилээнин ёзугаар АССР-ниң дугайында эш О. Толгар-оолдуң моон адаанда доп-чу тайылбырын парладывыс.

Тыва автономнуг областы Автономнуг Совет Социалистиг Республика (АССР) кылдыр чаарты организастаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң үндүрген чарлыктарын Совет Тываның бүгү ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар. Ол болуушкун тыва улустуң төөгүзүнге база бир эргилделиг үе болган. Тыва улус национал хөгжүдениң болгаш политиктиг автономияның чаа, бедик чадазынче шилчээн.

Автономия деп сес болза грек улустуң дылының боду **хоойлу үндүрер** деп ийи сестеринден укталган, бодунун иштики херектерин боду шиитпирлээр дээни ол болур. Ол болза Совет национал автономия ССРЭ-ниң күрүне тургузуунда ленинчи национал политикага үндезилээн өң чугула принциптериниң бирээзи.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ленинчи национал политиканы хажык чокка боттандырып келгенинин түңнелинде Совет Эвилелиниң составында кирип турар бүгү нациялар экономика болгаш культура талазы-биле улуг чедишкиннерни чедип алганнар. Оон база бир тодаргай хереченги — Тыва автономнуг областы АССР кылдыр эде организастааны болур.

АССР дээрге күрүне тургузуунуң талазы-биле алырга, автономнуг областан бедик чада, совет национал автономияның дээди хевири болур. АССР—эвилелдешкен республиканың составынга кирип турар совет социалистиг национал күрүне. АССР бүрүзү ССРЭ-ниң Дээди Совединин Националлар Совединге 11 депутаттарны сонгуур. Ынчаарга автономнуг область 5 депутаттарны сонгуур болгай. ССРЭ-де амгы үеде 20 Автономнуг Совет Социалистиг Республикалар бар. Оон иштинде РСФСР-ге Башкир, Бурят, Дагестан, Кабардин-Балкар, Карел, Калмык, Коми, Марий, Мордва, Сонгу-Осетин, Татар, Тыва, Удмурт, Чечен-ингуш, Чуваш болгаш Якут — бо 16 АССР-лер кирип турар. Чаа АССР-лерни тургузарын чүгле ССРЭ-ниң Дээди Соведи бадылаар. Ол дугайын ССРЭ-ниң Конституциязының 14 үүлүнүң «е» кеззинде айыткан.

Күрүнеиниң бүгү-ле политиктиг демдектери АССР-де бар. Автономнуг республика бүрүзү Конституциялыг болур. Ол конституция оон онза байдалдарын барымдаалаан, эвилелдешкен республиканың конституциязынга дүүшкен турар. АССР боду чурт девискээрлиг болгаш оон чөпшээрели чокка ону кым-даа өскертпес. АССР-ниң хамаатылары оон бактааганы эвилелдешкен республиказының болгаш ССРЭ-ниң хамаатылары болур.

АССР-ниң Конституциязын оон 4 чыл хуусаада сонгуулар Дээди Соведи хүлээп алыр болгаш чогуур эвилелдешкен республиканың Дээди Совединден бадылаар. Эвилелдешкен республиканың конституциязын болгаш болунун конституциязын ёзугаар АССР-ниң чазак-чагырганың болгаш эрге-чагырганың дээди органнары автономнуг республиканың девискээринге ажыл-агый планнаашкын, бюджет, культурачырыдыышкын, кадык камгалал, эртем айтырыгларын шиитпирлээр, дүрүм хоойлуларны үндүрер болгаш оларның күүседизин хынаар, күрүненин корум-чурумун, хамаатыларның эргелерин камгалаар, күрүненин болгаш чер-черниң үндүрүглерин база чыыдаларын доктаадыр, АССР-ниң суд органнарының ажылын организастаар, АССР-ниң хүндүлүг аттарын тыпсыр.

АССР-де чазак-чагырганың дээди күрүне органы болза АССР-ниң Дээди Соведи болур. АССР-ниң Дээди Соведи АССР-ниң Дээди Совединиң даргазын болгаш оон оралакчыларын сонгуур. АССР-ниң Дээди Совединиң сессиялары чылда 2 катап чыглыр, Президиумун, үстүкү шүүгүзүн сонгуур болгаш АССР-ниң чазаан — Министрлер Чөвүделин тургузуп бадылаар. АССР-ниң Министрлер Чөвүдели республиканың девискээринге күрүненин күүседикчи болгаш эргелеп баштаар дээди органы болур. АССР-ниң эргезинде ажыл-агый болгаш культура адырларын министерстволар болгаш эргелелдер удуртур. РСФСР-ниң болгаш АССР-лерниң конституцияларын ёзугаар АССР бүрүзүнүн Министрлер Чөвүделиниң составынга Министрлер Чөвүделиниң даргазы, оон оралакчылары, министрлер, күрүненин план комиссиязының даргазы болгаш эргелелдер начальниктери кирер. АССР-лер иштики херектер, кадык камгалал, культура, коммунал ажыл-агый, чырыдыышкын, кедээ ажыл-агый, социал хандырылга, сан болгаш тус-тус республикаларның онза байдалының зайы-биле өске-даа министерстволарлыг болур. Оон аңыда комитеттер болгаш эргелелдер база турар.

РСФСР-ниң составында турар АССР-лерниң дээди органнарының эрге-хүлээлгелерин, тургузуун болгаш санын РСФСР-ниң Конституциязының 5-ки болгаш 6-ды эгелеринде тодаргайыбиле айыткан. АССР-ниң чурт девискээри районнарга хуваатынар. АССР күрүне сулде демдектиг болур. Бактаан турары эвилелдешкен республиканың күрүне сулде демдээнге АССР-ниң адын болгаш АССР-ниң дылынга «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!» деп сесту ында бижин каан болур. Хамааржыр эвилелдешкен республиканың күрүне тугу АССР-ниң күрүне тугу болур, ында АССР-ниң адын немей бижип каан болур.

Моон алгаш көөрге, АССР-ниң эрге-хүлээлгези-даа бедик, национал-күрүне талазы-биле уламна дүрген сайзыраарының аргалары-даа улуг болур-дур.

Совет Тываның экономикалын, национал хевирлиг болгаш социалистиг утка-шынарлыг культурازын база оон ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалын бедидер дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салып турарының бир кеску херечизин Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр эде организастааны болур. Партияның болгаш чазактың ол улуг ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр СЭКП-ниң 22-ги съездизинден бадылаан СЭКП-ниң Программазында айыткан сорулгаларны чедишкиннинг күүселдир дээш каш дапкыр кужениишкиннинг ажылдаары—Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының хүндүлүг хүлээлгези.

О. ТОЛГАР-ООЛ.

Ооржак Долуй-оолович Семис-оол Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Ол алды чыл ажыг үениң дургузунда колхозтуң хоюн малдан, төрөөн колхозунга хей баш хойну өстүрүп ажаап, хей-хей тонна дүктү кыргыш берген. Бо чылын ол кадарып турар тыва уксаалыг хойларының бирээзинден-не 2 кг 100 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын 13 тонна сигенни болу кезип ажаап алган болгаш кыштаанын септелгезин боду кылган.

СЭКП-ниң XXII съездизинин материалдарын хойжу номчуп таныышкаш, малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуг чоруун бедидери дээш улам-на кызымак ажылдаарының социалистиг хүлээлгезин алган.

Чурукта: мурнакчы хойжу О. Д. Семис-оол.

Фотозу **Т. Кызыл-оолдуу.**

Тыва Автономнуг Республикада хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орденнер болгаш „Иениң медалы“ медальдар-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң өмүнөзүнден шаңнаары болза:

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Араптаң** Зоя Төпенеевна—Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу.
2. **Деспи** Сайлык Хайовна—Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң колхозчузу.
3. **Сарыглар** Давыкай Херелбиовна — Чадзана хоорайда өг-бүле ээзи.
4. **Чооду** Багай-уруг Шойвановна — Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Балданай** Долзатмаа Ортуновна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
2. **Бодаалай** Күнзенмаа Албанчыевна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
3. **Дембирел** Белимаа Тойлу—Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу.
4. **Допуй** Күселдей Дуйсун—Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.
5. **Люндүп** Минчеймаа Силенмеевна — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчузу.
6. **Монгуш** Кертик Хорлуужуковна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
7. **Таражык** Мандалмаа Баа-Хоо—Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Байкара** Ульяна Васильевна—Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң ажылчыны.
2. **Биче-оол** Саартай Максимовна—Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
3. **Даваа** Соян Демчикеевна—Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң колхозчузу.
4. **Долума** Доома Допмитовна — Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
5. **Сарыгбан** Бузумаа Арап—Эрзин районнуң Эрзин көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
6. **Синчитмаа** Иргит Байыр—Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Аранчаа** Донма Кызыл-ооловна — Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
2. **Бармит** Дүктүүлей Бадарчыевна — Тес-Хем районнуң Самагалдай көдээ Совединде өг-бүле ээзи.
3. **Березкина** Ольга Дмитриевна Бии-Хем районнуң үнү чок уруглар школазында ажылчын.
4. **Дежит-оол** Ходувайн Баа-Хоо Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң колхозчузу.
5. **Долума** Иргит Содановна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
6. **Кара-Сал** Дамдын Севек-Сүрүновна — Чөөн-Хемчик районнуң Үлегерлиг станциязының ажылчыны.
7. **Маады** Бильчай Содунамовна—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчузу.
8. **Маады** Чамбал Чаптыевна — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчузу.
9. **Монгуш** Дангыт Чымбаевна — Чөөн-Хемчик районнуң Үлегерлиг станциязының ажылчыны.
10. **Отсур** Соян Даргановна — Эрзин районнуң «Чаа-орук» колхозунуң колхозчузу.
11. **Попова** Агафья Антиповна — Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.
12. **Шимит** Белмаа Сереновна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. **Арапчаа** Иомчур Сатовна — Эрзин районнуң «Чаа-орук» колхозунуң колхозчузу.
2. **Бивии** Бадылдай Эргиловна—Эрзин районнуң «Чаа-орук» колхозунуң колхозчузу.
3. **Дөмүр-оол** Санмаа Барзаевна—Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
4. **Донма** Соян Эрекейовна — Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң колхозчузу.
5. **Захарова** Драсида Федоровна—Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.
6. **Кара-Сал** Шаңмак Анандыевна—Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.
7. **Куулар** Межер Хунай-ооловна—Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажылчыны.
8. **Монгуш** Борбүй Содунамовна — Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
9. **Монгуш** Дунчүү Шыырановна — Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
10. **Монгуш** Маңмы Хуулгановна — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң колхозчузу.
11. **Монгуш** Чылбакай Дуптенейовна — Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчузу.
12. **Ооржак** Чалзанмаа Донгуровна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
13. **Путинцева** Анна Алексеевна —Бии-Хем районнуң санитар-эпидстанциязының ажылчыны.
14. **Саар** Чооду Чоодуевна — Эрзин районнуң Бай-Даг ортумак школазының башкызы.
15. **Самдан** Долзат Даваевна — Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң колхозчузу.
16. **Тушкунол** Татьяна Маадыевна — Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң колхозчузу.
17. **Ховендей** Долзат Арзылановна — Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң колхозчузу.
18. **Шырап** Анай Шараевна — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң колхозчузу.
19. **Юркова** Александра Дмитриевна — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Даргазы Н. ОРГАНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Соведениң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1961 чылдың сентябрь 29.

М. В. ЛОМОНОСОВКА ХОЛВАШТЫРГАН КЕЖЭЭ

Дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң тыва эртем-шинчилел институду, чогаалчылар эвилелиниң тыва салбыры, политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередириниң ниитилели орус эртемниң чоргааралы — Михаил Васильевич Ломоносовтуң төрүттүнге-ле 250 чылынга холбаштырган кежээни организастап эрттирген.

Гениалдыг эртемден, патриот, болдунуң Төрээн чуртунга культураның болгаш чырыдыышкынның хөгжүлдези дээш улуг демиселчи М. В. Ломоносовтуң дугайында «Эртемде шулуғчу» деп илеткелди эш Деменский, «Ломоносов — Россияның грамматиказының үндезилекчизи» — З. Арагачи, «Ломоносов — орус поэзияның адазы» — М. Изынеева олар кыганнар.

Бистиң хүннеривисте совет эртем-техника, литература болгаш уран чүүл кайгамчыктыг улуг сайыралды ап, бурунгаар хөгжүп турар үеде, орус эртемниң эң дөре төлөлекчилериниң бирээзи Михаил Васильевич Ломоносовтуң ачы-хавыязын совет улус бедии-биле үнелеп, анаа ынаклып турар. Бүгү талазы-биле бедик сайзырангай ол улуг эртемденниң ажыл-амыдыралының дугайын илеткелчилер тодаргайы-биле чугаалаанар.

„Эш директор!“ деп шии дугайында

ТЕАТР

Амыдыралдан өөренир

Кандыг-бир чогаалды — шулукту азы ырыны, шиини азы тоожуну чогаатканы, ону чонунга бараалгадыр деп бодап алган быжыг бүзүреддиг автор бодунуң ол чогаалы дээш сеткил-сагыжы аарып, эш-өөрүнүн, хөй-ниитиниң санал-оналдарын алыксаар. РСФСР-ниң алдарлыг эргизи Максим Мунзук бодунуң баштайгы шиизинин сюжедин, композициязын шилип ап, каш катап боданып, бижип турар үеде эвээш эвес күштү үндүрген: драматургтар болгаш чогаалчылар-биле, парлыга ажылдакчылары болгаш дыл, литература эртемденнери-биле, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле чугаалажып, оларның саналдарынга, эдиглеринге, бодалдарынга даянган, шиини чонга ойнап көргүзериниң мурнуу чарыында театр артистериниң шенелде ойнаашкынарын база чоруткан.

Хөйнүң саналы — кеску карак, хөй күш. Ынчангаш артист Мунзуктуң чогаатканы, СЭКП-ниң XXII съездизинге турасхаатканы «Эш директор!» деп шиини Тываның күрүнеиниң хөгжүм-шии театрынга ийи удаа ойнап көргүскен. Оон соонда автор ук шиниң ойнакчылары — артистер-биле кады «Тиилелге» совхозка чеде берген. Анаа барган кол сорулга — ону хөй-ниитиниң санал-оналынга киирери турган.

Совхоз директорунуң кабинединге хире бердивис. Партком секретары эш А. Аржаалайга, кол инженер эш Д. Стахурловка болгаш өске-даа эштерге эш Мунзук чогаатканы шиизиниң уткалын тайылбырлап эгеледи:

— Совхоз амыдыралының дугайын бижээн мен. «Скала» деп сорту бистиң республикага тарып өстүрүп болурунуң дугайында шенелде-луржулга ажылын дээди сургуул доскан аныяк тыва агроном чорудуп турар. Аңаа совхоз директору удурланып турар. Чүге ындыгы?.. Олче, шак-ла бо болуушкуче шии угланган, ол айтырыгны шиитпирлээр дээш...

Парторг оон чугаазын үзе кирбишаан:

— Совхоз амыдыралының дугайында тыва шии бисте бар эвес, харын чогуур өйүнде бижиттинген чогаал-дыр, а бодунар совхозтарга барып, агрономнар болгаш директорлар-биле суг кайы хире чугаалашкан силер?—деп, айтыра каапты.

Автор аңаа дораан-на харыы бербейн, арай дыртылып ора, харыылады:

— Областың көдээ ажыл-агый эргелелинге баргаш, ында бир агроном-биле элээн-не чугаалашкан мен. Совхозтарга хөй удаа барган болза, дыка-ла эки болур ийик!...

— Мен бодаарымга, чижээ, бистиң ложавыста «Кызыл партизан» совхозтуң агроному эш Дорохов-биле чугаалашкан болзунарза... Ол кончуг-ла мергежээн, шыырак агроном чүве, эки, ажыктыг сүмелерни силерге берип болур — дээш, кол инженер Стахурлов оон ыңай хөйну-ле чугаалаар күзелдиг олурду.

Аңаа олурганнарның бирээзи болдунуң бодалын база-ла мынчаар илеретти.

— «Скаланы» бистиң совхозка тарып көрбөөн, ынчаарга бо «Революцияның чалбыыжы» колхозка тарыырга өлүп калган дээр чораан. Кедиги барып, черле ынчаш, ыңдыг чаагай сорттуң кызыл-тазы биске херектиг...

Мыя бо кыска чугаалажышкын безин хөй-ле түүлүг сагыш-бодалга арттырып, амыдырал-биле чогаалчының харылзаазын ханыладырын экижидип, амыдыралдан өөренирин айтып турар-дыр. Амыдырал — ол дээрге чогаалчының билиин байыдар, блокнодун долдурар, демир үжүүн чиидер, сеткил-бодалын хайныктырар улуг күш-тур.

Саналдар, бодалдар

«Тиилелге» совхозтуң клубун көрүкчүлер долдур олурупкан. «Эш директорнуң». көдээге бирги үндүрүүшкүнү болуп эрткен. Тараа ажылдыг (ыланғыя «Тиилелге» ышкаш) совхозтуң хөгжүлдезиниң келир үезин, оон кижилериниң сагыш-сеткил талазы-биле өзүлдезин көргүзерин оралдашкан бо шиини көргеш, совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери саналдарын, бодалдарын чугаалап турганнар.

Д. Стахурлов (кол инженер): —Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузар дээш чогаадыкчы, тургузукчу ажылды кылып турар. Бо улуг сорулганы күүседир дээш бис амыдыралда өйү эрткен эрги түүлдер-биле демисежир, оларны ажып эртер ужурлуг бис. Эш Мунзуктуң «Эш директор!» деп шиизинде эрги түүлдү чаа түүлдүң тиилеп турарын көргүскен-дир. Тема шын айтырыгны көдүрүп турар. Ынчалза-даа оон четпестерин чугаалап көрейин. Совхоз директору Кызыл-ооллуң ролю арай таарымча чок-тур: ол эргижээн түүлдерни эмин эрттир барыңдаалап, ону камгалап турар. Шынында ол агротехниканы хандыр билбес-даа болза, оон мурнакчы, чаа дешилгелиңге, ылангыя аныяк агрономнуң бот-идеякейинге ол хире каржы-донгуну улурланмас ийик (директорнуң сөстомза, ажыл-чаны оон совхозунуң ажылчыннарынга эмин эрттир удуланышкак). Директорнуң четпестерин чидин-биле шүгүмчүлеп турары шиизе чедир кылдынмаан.

А. Аржаалай (парторг): — директор Кызыл-ооллуң ажыл-чаны хөделишкиннери совхоз ажылчыннарындан лыка чыдып калган-дыр. Бистиң амыдырал-чуртталгавыс хөй бүрү бо хире сайзырап, чаартынып турда, директор Кызыл-оол хөй чылдарда директорлап ажылдаан хирезинде амыдыралды чүге ол хире чедир билбезиг? Оон чылдагааны шиизе тода илереттинмээн-дир. Шиниң эки талалары бар-дыр. Ылангыя чүгле хөй га санны сүргеш, черни шын эвес аңдарган тракторист Базыр-ооллуң овур-хевирин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көргүзүп, ону эдипчазап турары амыдырал-биле шын дүгжүп турар.

Тракторист Н. Сайын-Маадыр санал бергеш, ук шиизе совхоз директорунуң кадайы, повар Хенчеккейниң овур-хевирин оон-даа шынаржыдып, ажылдан кылырынын чугулазын айыткан. Оон бодап турары-биле алырга, повар Хенчеккей чүгле бодунуң ашаан ашкарып-чемгерининге кызыгаарлаттынмайн, харын ховунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга кескулен болуру чугула. Шиниң ойнакчылары идик-хевин үе-шагның байдалынын аайы-биле таарыштыр кеттинген турары көрүкчүлерниң сонуургалын улгаттырарынга көрүштүг болур дээрзин Чедер чеди чыл школазының башкызы эш Александра Биче-оол чугаалаан.

Республиканың артистериниң чаа шиилиг (хөй-ниитиниң санал-ынга киирип чугаалажыры-биле эккелген) чеде бергени аныяк совхозтуң ажылчыннарынга күзенчиг болган болгаш олар артистерден чамдык негелделерни база салганнар.

— Бистиң совхозта аныяктарның уран чүүл бөлгүмү ажылдан, олар солун концерттерни белеткээр дээш сөөлгү үеде орандажып турар апараннар. Ынчангаш биске театр артистериниң эки-тура дузалаңчызы улуу-биле негеттинип турар, чүге дээрге национал хөгжүм-шии театры бистен ырак эвесте турар болгай. Олар бисти шефке ап болурунуң кандыг-бир аргазы бар деп бодаар мен—деп, Чедер көдээ Советтиң секретары эш Бичии-уруг Даваанын чугаалааны кайчап-даа чөптүг.

* * *

Уран чүүл чоннуу болуп, чонга үнелеттирер, оларга бараан болур ужурлуг. Амгы үеде Тыва АССР-ниң шии чогаалының оруунга изин базып, адын дыңналдырып эгелээн «Эш директор!» деп шиниң дугайында көрүкчүлер санал-оналдарын бээри күзенчиг.

А. НУГУУРАК.
(Бистиң тускай корр.).

Чаа директор кирген соонда...

Аныяк киномеханиктиң эки ажылының дугайы суурга билдине бергени ол: киноларны өйшаанда үндүрүп, оларның уткашынарының дугайын көрүкчүлерге баш удур тайылбырлап берип, кино чарлалдарын кескү черлерге аскылап, киноаппараттуралардың үрелишкин чок камныг эдилеп турган.

Бодунуң ажылынга сагыш-сеткилинден ынакшып, кино көөрүнче ажылчы чоннарны организастап турары-биле кады, оон сагыш-сеткилин бир-ле чүве өйүп, болганчок-ла сагындырып кээр турган. Ол болза районнуң Культура бажыңының багай ажылы, масса-биле кошкак харылзаазы. Клуб эргелекчизи турган Сандый Крылов удаа-дараа арагалап, ажылынга эз-харыысалга чок болуп, Культура бажының шоочалыг тургузарынга өйлежип турган. Массалыг кежээлер, бот-тывынгыр уран түүлдүң концерттери, ниити оюн кежээлери, лекция, беседалар чүгле ында-хаая болур. «Массаның культурлуг хандырылгазының төвү — Культура бажыңы мындыг турбас ужурлуг, оон ажылын экижидер херек!» деп ол бүзүреддиг бодап, ол дугайында айтырыгларны районнуң күүсекчи комитединге болгаш оон культура килдизинге каш удаа тургускан. Оон саналын хамаарышкан организациялар түүлдүгүнүп көрген.

Багай ажылдыг директор С. Крыловту ажылындан үндүргенинин сөөлүнде, бо киномеханик болдунуң күзели-биле Культура бажыңының директорунга ажылдап кирген. Оон бөөр чүгле ийи ай ашкан, чаа директор кирген соонда ында ажылхерек чонга кескү апарган. Ам Культура бажыңының чанында уран түүлдүң ыр, танцы болгаш дааранылганын, чурук тыртыларының бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Бөлгүмнерде киржикчилерниң саны улам-на көвүдеп орар. Бот-тывынгыр аныяктарның концерт белеткелдерин каш удаа белеткеп турганының түннелинде, олар Улуг Октябрьның 44 чыл оюн таварыштыр Культура бажыңынга улуг концертти көргүскеннер.

Чүгле октябрь айда маңаа «Партияның XXII съездизинге бистиң белээвис», «Совет хамаатыларның дыштаныр шак-үези», «Тыва Автономнуг Совет Социалистиг республика», «Ажыл кылбас кижи — чем чивес» деп темаларга лекциялар номчуттунган. Оларны дыңнаар дээш суурнуң хөй-хөй чурттакчылары чыылган.

Онаашкан ажылынга төлептиг ажылдап тургаш, өске бир чаа ажылды хүлээнип алгаш, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар кымыл ол? Эрзин районнуң Культура бажыңының директору Севекпит Шура-дыр.

Б. ДОДУК.

М. В. ЛОМОНОСОВ

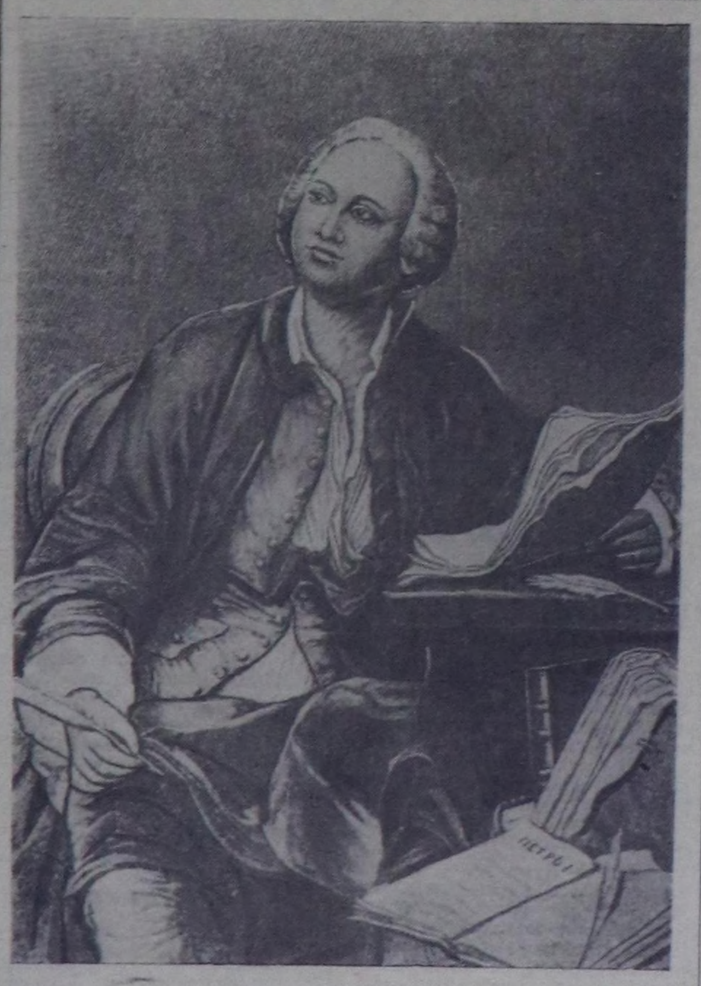

М. В. Ломоносов.

Чүгле орус культураның эвес, а бүгү делегей культуразының төөгүзүнге Михаил Васильевич Ломоносовтуң ады эки билдингир. Чүүнүдаа мурнунда, оон бүгү талалыг генийи улуг черни эөлеп турар: ол—математик болгаш физик, химик, астроном, геолог, инженер-металлург, инженер-конструктор, төөгү, дыл эртемдени, шүлүкчү болгаш чурукчу, башкы, суг оруунуң эртемдени. Ломоносов—орус эртемниң чоргааралы. Ол хире бүгү талалыг гениалдыг, сайзырангай кижилерни кижи төрелгетен эвээшти билир. Ындыг болганда, ол эртем-шинчилел ажылдарынга ажыдыышкыннарны кылып, адачурт эртемниң үндезиниерин салгыдаан. Ломоносовтуң генийниң дугайында А. С. Пушкиннің чугаалаанындыр-биле алырга: Ломоносов болза бодунуң үезинде Россияга чаасканн бүдүн университетти төлээлеп турган. Бир эвес Ломоносов бодунуң үезинде эртемде бар турган бүгү-ле мурнакчы түүлдерни өөренип, шингээдип албаан болза, ол шак ындыг болбаазырангай улуг эртемден, орус эртемниң чоргааралы болуп шыдавазы билдингир.

Ынчалза-даа бо дээрге шупту эвес, Ломоносовтуң күзел-соруунуң оиза күштүүн, үргүлчүнүң чогаадыкчы хандыгыышкынын, чидип болбас энергиязын, төөүш чок ажылгыр мергежилин, хамааты эрес-соруу болгаш ёзулуг гуманистиг тараачылыг-биле холбашкан бедик сорулгаже чүткүлдүүн оон бодунуң үезинин кижилери кайгап, магадап чорааннар. Бистиң хүннеривисте, кажан совет улус чырыткылыг келир үе — коммунизмни тургузарының өндүр улуг Программазын чогаадып алган, ону боттандырып эгелеп турар үеде, орус культура М. В. Ломоносовтуң нүүрүнде улуг чогаадыкчы күштүң эртемдении болгаш чырыдыкчызын бедии-биле үнелеп турар. Чурттуң эң улуг университедин Ломоносовтуң ады-биле адааны ынчангаш таварылга эвес.

М. В. Ломоносовтуң чурттап эрткен оруу хөй-хөй талалары-биле бистиң аныяктарывыска үлегер-чижек болур. Чыдып калган феодал-крепостниктиг Россияның үезинде билиглерни чедип алыр дээш оон чүткүлү белен чиик болбаан, эртемге болгаш Төрээн чуртунга оон бараан болуру, амгы үеде бистиң чуртувуста болуп турары ышкаш ындыг хостуг болбаан, эртем-шинчилел ажылдарын кылырынга таарымчалыг байдалдар турбаан, ону деп-шидип үндүрбээн болгаш детквээн. Эртемденнериниң ажыл-чорудулгаларынга таарымчалыг байдалдарны чүгле социалистиг ниитилел тургузуп берип турар. Эртемнерже орукка Ломоносов хөй бергелерни ажып эрткен. Профессорлар болгаш академиктер бис деп адаттынган, Петербург академиязын долган, ада-чурт эртеминиң хөй санныг дайзыннары—бүдүүлүк дээди ызыгуурганнар-биле, шажын-чүдүлгелиглер-биле, немец куурумчулар-биле ол амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир демисежип чораан. Ынчалза-даа М. В. Ломоносов бүгүдезин-не шыдажып эрткен, оон күштүг, шыырак бүдүжү, кайгамчык күзел-чүткүлү тиилеп шыдаан.

Ломоносовтуң намдары-биле танышкаш кижи магадай бээр. Ол орус чоннуң эң-не ядыы аңгызының иштинден үнген. Ломоносов 1711 чылда Архангельск губернияның Холмогор хоорайның чанында, Сонгу Двинаның эриинде ырак, дүмбей сууржугашка тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Оон ачазы эртем чок, ынчалза-даа угаанныг болгаш шиитпирлиг кижи чораан. Ачазы оглунга чаагай салдарны чедиргени маргылдаа чок: ачазы ону бичиизинден-не кадыг-берге тараачын ажылга чаңчыктырып, эрес-дидим, шыдамык чорукка кижизидип турган. 10 харлыындан эгелээш-ле Ломоносов чүс-чүс километр черлерже, ажык далайга ачазы-биле кады балыктап чоруп турган. Чамдыкта далайга чоруурга улуг хат-шуурганга-даа таваржыр, ындыг турзажок оон шыдамыккайы, соруугаже чүткүлдүү бойдустуң айыылындан камгалап шыдаптар. Соңгу чүктүң кадыг-дошкун, кыска кыжының үезинде адашкылар тайгага адыг, бөрү аннап, а чай апаарга чер чарып, тараа тарып, сиген кезип, мал-маганын кадарып ажылдап чораан. Шыдамык турштуг чорукту негеп турар шах ындыг янзы-бүрү күш-ажыл бичин үезинден эгелээш Ломоносовтуң төлептиг, чаныш-сыныш чок аажы-чаныың хевирлеттинеринге аргаларны берип, сөөлүнде келгеш оон эртем ажыл-чорудулгазынга, ада-чуртунуң алдары дээш, угаан-медерелдиг болгаш чөптүг чоруктуң тиилелгези дээш оон демиселинге дузалаан.

10—11 харлыында ол бижикке өөренип алган. Архангельск губерниязы XVII болгаш XVIII үс чылдарда бодунуң культурлуг хөгжүлдезинин талазы-биле Россияның төп кезээнден чыдып калбайн турган-даа болза, бүгү талалыг болгаш бедик эртем-билигни чедип алыры ол черге болдуимас турган. Ындыг турда-ла билиглерже, эртемче чүткүл оон сеткил-сагыжын хайныктырып-ла чораан. Оглунуң чүткүл сонуургалын ачазы билбээн болгаш детквээн, амыдыралдың ынчаардагы байдалы оон эртемче өзүлдезинге дуза чедирип шыдаваан. Чылдар эртип-ле турган, оон хары 19 апаарга ачазы оглунга душтук тыпкаш, куда кылырынга белеткени берген. Каржыдошкун соңгу иези бодунуң көөр хөөнү чок өске оолдан каичап-ла адырлып алырын күзээн.

Ломоносовтуң амыдыралынга ындыг байдалдар таваржып келген. Ынчаарга Ломоносов 1730 чылдың декабрьда төрээн суурун болгаш ачазын каггаш, үш рубль кармактап, кескинди хлеб эгинней каап алгаш, эртем-билиг чедип алыры-биле Москваже чорупкан. Крепостниктиг дарлалдың ынчаардагы караңгы-бүдүүлүк чылдарында Россияга тараачынарның уруглары кандыг-даа өөредилге черлеринге хүлээп албайн турган. Ломоносов бир аргазын тып, кажарлапкан: дворян кижиниң оглу мен деп турган, шажын академиязынга кирип алган.

1736 чылдың эгезинде Ломоносов академияның эң дээре студентилериниң бирээзи боон, Петербургтуң эртемнер академиязының чанынга организастаан университетке өөренирибиле кирген. Аңаа Ломоносов «физика кабинединге» өөренип, өөренирингe кайгамчыктыг мергежилдиин көргүскен, ынчангаш ол-ла чылдың күзүнүнде ону химия болгаш даг херээн өөренири-биле Германияже чоруткан. Ломоносов даштыкыга баргаш база-ла түүкүлдүү-биле элээн каш дылдарны өөренип алган. 1741 чылда ол Россияга ээп чаныр келген болгаш удаваанда физика клазының адъюнктузу болуп ажылдай берген.

1745 чылда В. К. Тредиаковский биле М. В. Ломоносовка академик деп атты тывыскан. Олар болза орус эртемниң төөгүзүнге академик деп атты бир-ле дугаар алган кижилер болур. Ынчалза-даа ол бирги ийи академиктерниң салым-чолу коргунчуг болган. Тредиаковский хаан чазаанга сүрүп хилинчектедип, чаасканзырап, чеднимес, берге чоруккa таварышкан. А ол кадында Тредиаковский орус эртемниң болгаш орус культураның төөгүзүнге улуг салыышкынны киирген. Ломоносовту эртемден болгаш материалисчи философ дээш база-ла истеп-сүрүп турган, хүрээ-хиттиг шажынчылары Ломоносовту өртедип өлүрерин оралдашканнар. Ынчап кээрге чүгле граф Шуваловтуң хол киришкенибиле Ломоносов өлүмден адырылган... Улуг эртемденниң чогаадыкчы эртем ажылдарын парлалгага киирбейн, чонга таратпайн турган.

«Россияның чонунуң алдары болза, эртемнерге оон салымыын болгаш чидиг күзеништиин көргүзери база бистиң ада-чуртувус боттарының оолдарының ажык-дузазын чүгле дайын үезинде дидим, маадыр чорукка база өске-даа чугула херектерге эвес, а бедик билиглерин бодап угаазылаарынга база-ла ажыглап болур»—деп Ломоносов бижээн.

Ломоносов эртемден болбушаан, алызында барып материализмнинг туружунга турган. Оон эртем ажылдарының үндезининге объективтиг делегейнин бар боттуг түүлүнүң хажыдып болбазының бүзүрели салдынган, ынчангаш амыдыралда херек кырындагы бар боттуг чоруктуң бүгү элементилерин ол материалисчи ёзу-биле тайылбырлаарын үргүлчү оралдажып чораан.

Ломоносовтуң эртем ажыл-чорудулгазында бир кол чугула болгаш эң-не үнелиг талазы болза, эртемни ол практикадан кажан-даа хоорулдурбайн кижилерге, бодунуң ада-чуртунга эртем бараан болзуп дээш оралдажып чораанны болур. Ломоносов металлургия талазы-биле ажылдап тура, Уралдың болгаш Сибириның казымал байлактарын ажылдан кылырын калбартыр деп сорулганы салган. 1757 чылда Ломоносов Эртемнер академиязының география департаментизинин удуртукчузу апарган болгаш Россияның ажыл-агый, казымал байлактарының картазын кылырының белеткел ажылдарынче дораан-на эгелеп киринкен. Оон соон дарый Ломоносов чурттуң бүгү-ле кур байлактарының кайда турарының медээзин чыыр талазы-биле улуг коллективтиг ажылды бодап алган.

Баштайгы орус академик, улуг эртемден Ломоносовтуң ажыл-чорудулгазының практиктиг уг-шии каяадаа: чижээ, янзы-бүрү эртем херекселдерин бодап чогаадырынга, далай херээнин ажылын сайзырангайжыдарынга, Россияга баштайгы химиктиг лабораторияны тудуп кылырынга болгаш өске-даа ажыдыышкыннарга, дериг-кылыгларга бо-ла ажыглаттынып, хереледеттине бээр апарган. Физика болгаш химия талазы-биле оон ажыдыышкыннары улуг ужур-дузалыг болуп арткан.

Эртем ажылдакчыларын белеткээр талазы-биле Ломоносов хөй күүнүн болгаш билиин үндүрген. Бодунуң национал кадрлары чокка Россияга эртем ажылының хөгжүлдези болдунмас деп ол каш удаа чугаалап, демдеглеп чораан. Бодунуң эртем болгаш башкы ажылдарының чылдарында ол хөй-хөй бедик мергежилдиг орус эртемденнерни белеткээн.

Орус литератураның, орус дыл эртемниң хөгжүлдезин ап көөр болзында Ломоносовтуң салыышкыны база-ла улуг. Ол—Россияның баштайгы улуг шүлүкчүлериниң бирээзи, орус шүлүк чогаалының ёзулуг системазын харын-на Ломоносов кылып тургускан.

Совет улус социалистиг ниитилелди бүрүн туюлунга чедир тургускаш, коммунистиг ниитилелди тудуп тургузарының улуг Программазын боттандырып турар бистиң хүннеривисте орус эртемниң адазы болгаш чоргааралы—Михаил Васильевич Ломоносовтуң ады Россияның эң дээре ооолдарының аразынга чоргаарал болгаш хүндүткел-биле ададып турар. Совет эртем-техника кижи төрелгетеңге көстүп көрбээн кайгамчыктыг чедиишкиннерни—октаргайның ырак делгемнериче космонавтыларны ужудуп, октаргайның чажыдын ажыдып, бодунуң ат-алдарын чер-делегейге кайгаткан. Бистиң улустуң бо төөгүлүг улуг күүнүң эртем-техниказының депшилгезинге бистиң бурунгувус — гениалдыг эртемден, патриот М. В. Ломоносовтуң ат-алдары улуг болгаш хүндүткелдиг.

Г. АЗОВЦЕВ,
Күрүнеиниң Кызылда педагогика институдунуң башкызы.

Төрүттүнге-ле 250 чыл болганынга

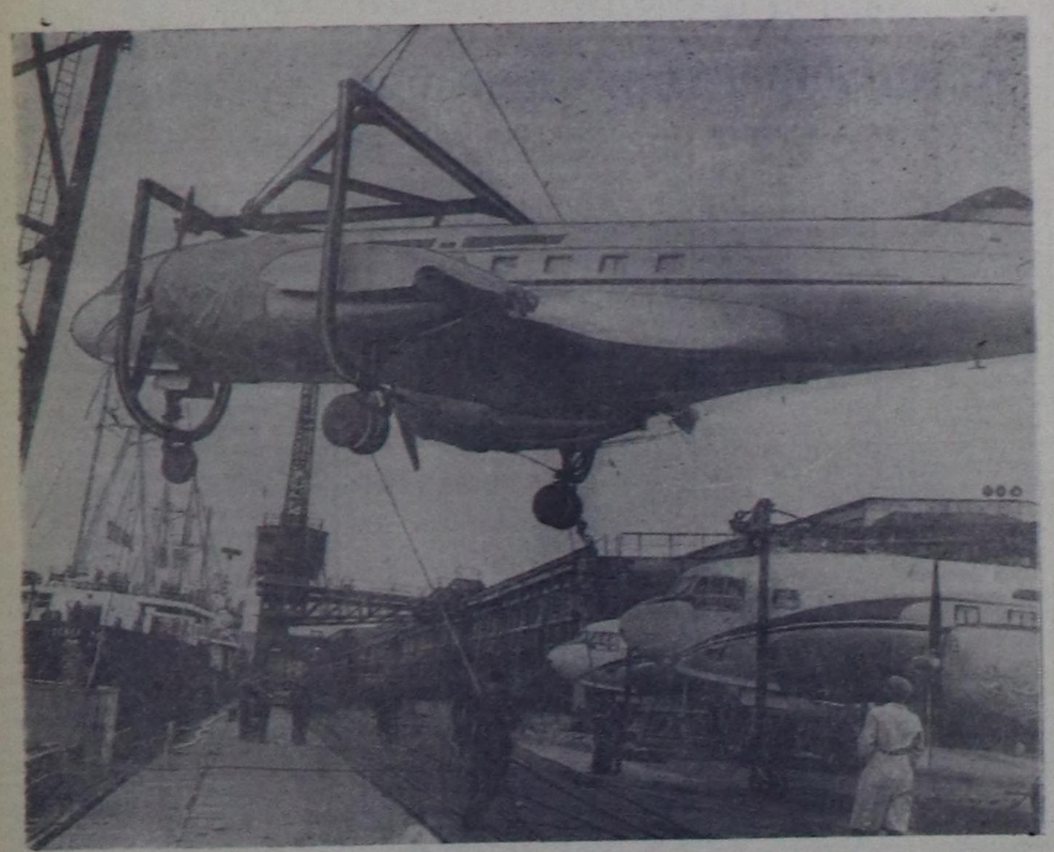

ЛЕНИНГРАД. Балтийиің далайда суднолар ажыл-агыйының суднолары Кубаже доктаамал чоруп турар. Олар Ленинградтың портунга Кубадан хоюг чигирни эккеп турар, а дедир машиналарны, станоктарны, дериглерни, ыышты болгаш өске-даа материалдарны аппарып турар.

ЧУРУКТА: Кубаже баар «ИЛ.14» деп пассажирлер сөөртүр транспортуң самолёттарын чүдүрүп турары.

Фото И. БАРАНОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүлүг XXII съездиниң түннелдери ам-даа делегейниң хей-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде турбушаан турар.

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикада СЭКП-ниң XXII съездиниге улуг кичээнгейни салып турар. Зуль округтуң демократтыг партияларының хуралынга, Карл-Маркс-штадт округтуң герман-совет найырал ниитилелиниң организацияларының делегаттар конференциязынга, Шверин округта Германияның демократтыг тараачын партиязының организациязының баштаар черинің хуралынга чүгле сөөлгү хүннерде безин XXII съездиниң шиитпирлерин чугаалажып көргүлээн. Одерде Франкфурт округтуң культура ажылдакчылары бо дугайында түскай чугаалажыышкын кылган. Шверин округтуң Лунлувиг-слуст районунуң кедээ интеллигенциязының төлөөлекчилериниң чөвүлел хуралы, Улуг Берлинде Германияның национал-демократтыг партиязының баштаар черинің хуралы болгаш өске-даа хемчеглер база бо талазы-биле алдынган.

ГДР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXII съездиниң материалдарын улуу-биле сонуургап турар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро өжигүнү, хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкынының даргалы Герберт Варихтиң СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээни-биле алырга, съездиниң материалдары республикага социализм тургузарының өөредилге ному болуп турар. Бистиң республиканың ажылчы чоннарының калбак социалистиг чаруштары, ыш-ажылың бүдүрүкчүлүүн улам бедидери дээш демисел болза ажыл-ишчи кижиниң чүгле социалистиг тургузуг үезинде болуп болур эрес-маадырлыг чогаадыкчы ажылы ниитиниң ажылының белик бүдүрүкчүлүүн чедип ап болур болгаш ол ажыл бүгү улустуң аас-кежиннге, чаагай чоруунга үндезини тургузуп турар дээрзин бүгү-ле тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр.

Республиканың профэвилелдери боттарының бүгү-ле күштерин ажыл-ишчи кижиге бараан болурунче угланыдыышаан, съездиниң документилеринде эртем талазы-биле үндезилээн Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазындан улуг дузалаачыны бодунга ап турар деп түннелинде Г. Варих чугаалаан.

СЭКП-ниң Программазындан коммунизмниң өңдүр-улуг боттуг перспективаларын көрбүшаан, ГДР-ниң ажылчыннары бүдүрүлге көргүзүглерин улам бедидериниң оруктарын болгаш аргаларын чугаалажып көрүп, ынчангаш социализм тургузуушкунунга шыдаар шаа-биле салыышкынны киирерин орадажып турарлар. Ынчангаш баштайгы базымнар-ла эки үре-түннелдиг болгулап турар.

ЛОНДОН. Сураглаг антли экономист Морис Добб «Марксизм тудэй» деп журналдың ноябрьда үнген дугаарында чүүлүнге СЭКП-ниң программазын «Марстың коммунистиг ниитилелдің дээди чадазынче шилчиринің баштайгы толаргай планы» деп тодаргайлап бижээн.

Барыын талакы чуттарда чамдык шүгүмчүлекчилериниң чедир бодаваас нүүдүлдерин сойгалавышаан, Добб болза СЭКП-ниң Программазы дээрге коммунизм тургузарының эргем ёзугаар боттуг планы болуп турар дээрзин айыткан. Социализм тургузуушкунунуң дуржулгазы болза социализмден коммунизмче шилчиринге өргежок чугула негелдерни хандырып турар дээрзин база автор демдеглеп турар. Анаа хамаарыг чүвелер болза ыш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн үргүлүү өзүп турары болгаш аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезинің дүрген темпилериниң хевээр артып турары болур, ол чорук чиик үлетпүрүүн хөгжүлдезин база хандырып турар.

Совет Эвилелинде планнаашкынның талазы-биле дуржулганың тывылганын автор улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар, ол планнаашкын болза капиталистиг күрүнелерге бодаарга, иштики тургузуг болгаш бүдүрүлге харылзаларының талазы-биле быжыг билигни берип турар, оон-биле кады ол планнаашкын «бүдүрүлге күүлериниң күштерин бүгү талалыг ажыглаарының байдалында» баланстыг болгаш дүүштүрүлгелиг хөгжүлдеги боттандырарынга дузалаар чепсекти база хары угла хандырып турар.

Бо чорук дээрге эң чоокшу 20 чыл иштинде ыылыр чүүлдерни баш бурунгаар билип чугаалаарынга үндезин болуп турар, ол дугайын чаа совет программада бижээн деп Добб уламчылап бижээн. «Моон ужурунда капиталистиг делегейде «бүдүрүлгенің анархиязы-биле» ганыын болуп турарывыс ышкаш ындыг «даан бодалгалар», «баш удур сөглээшкиннер» ол программада чок болгаш харын-даа ёзулуг, боттуг, планнаашкынның дуржулгазын көргүскен чүүлдер... ол программада бижиттингеи».

Коммунизмче шилчиринің материалдыг баазазынга холбаштыр Доббтуң бижээни: «Ол материалдыг баазаа бот-мактанынга эвес, харындаа ийи он чыдар иштинде чедип ап болур чоннун кижи бүрүүгүне онзаштыр бүдүрүлгенің деңнели болуп турар».

Совет Эвилелинде өзүлдениң темпилери-биле ап көөр болза, программаның сорулгалары «черле кичээнгейлиг» болуп турар, чүте дээрге бүдүрүлгенің өзүлдезинин ортумак темпилерин безин хевээр арттырары программада көрүнгениден хөй немелде өзүлдени хандырар дээрзин Добб немец бижээн. Капиталистиг чуттарга кризисте чедирер «байлаашылдың айтырыы» Совет Эвилелинде чүгле айтырыг болуп турар эвес, харын база социалистиг ниитилелге төөгү талазы-биле кайгамчыктыг арганы — социалистиг ниитилелдің улам бедик чадазынче шилчилгени өгелээр арганы берип турар».

ТЕЛЬ-АВИВ. Израильдің компартиязының СЭКП-ниң XXII съездиниге төлөөлери—Израильдің компартиязының чингине секретары С. Микунис болгаш ТК-ның секретары Вильнер олар Израильде ээп чаңа берген. Анаа чеде бергеш, парлалга төлөөлекчилеринге кылган медеглелинде СЭКП-ниң XXII съездиниң болгаш оон бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын Микунис чугаалаан. «Съездиниң ол ужур-дузазы түдел дээрге, Совет Эвилелинге коммунизмни тургузарының программазын оон хүлээп алганы болур деп чугаалаан. Чөөрби чыл эрткен соонда Совет Эвилели делегейде эң-не хөгжүдүлүг болгаш эң-не күчүлүг күрүне болу бээр, АКШ-ты ол өрөөнчөк эртип чоруй баар. Чаа Программа кижи төрелгетенге меңге гайбыының, улустарның найыралының болгаш кижилер аразынга акылдыышкы ёзугуң оруун айтып турар. Ол болза кижи төрелгетенниң эң дээре ооларының күзел-бодалдарын боттандырарының эртемге үндезилээн болгаш тодаргай планы болуп турар». Ийи-чангыс кижилерге чүлүүр чорукту сойгаалаары, а ол ышкаш Албаниядың Күш-ажыл партиязының улуттукчуларын чептүү-биле шүүмчүлээри тайбыының болгаш коммунизмниң хереңге баран болуп турар дээрзин Микунис айыткан.

ТОКИО. «Секай» деп журналга СЭКП-ниң XXII съездиниң түннелдерин тайылбырлавышаан, «Хитодубаси» университеттиң профессору Минору Оканың бижип турары болза: «СЭКП-ниң чаа Программазы социализмден коммунизмче шилчиринің оруктарын бир-ле дугаар тодаргай көргүскен. Ол—марксизмниң теориязынга болгаш практиказынга бүдүн үе-чада болур документ. Чаа программа — ол дээрге утопия эвес, а ону чептүү саналга ёзугаар чогаалдыг кылган»—деп М. Ока демдеглеп турар.

СЭКП-ниң Программазын «тайбыының, экономиканы хөгжүдериниң, чоннуң амыдыралын эжиждериниң, демократияны ханыладырының, марксизм-ленинизмниң үндезилээн программазы»—деп автор алап турар. Ол дөрт үүлдер чүгле совет улуска эвес, харын база бүгү кижи төрелгетенге чүгула ужур-дузалыг болуп турар дээрзин түннелинде ол демдеглээн.

(СЭТА).

АКШ-тын компартиязы реаксылыг хоойлуга чагыртырындан ойталаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тын коммунистиг партиязы ол министерствога болуп дамзылаттынас дээр дугайында албан ёзугаар чагааны АКШ-тың юстиция министерствозунче чоруткан. Уолартер-Маккарэнниң реаксылыг хоойлузу ындыг дамзылаашкынны кылырын негеп турар дээрзи билдингир болгай. Чоокта чаа АКШ-тың үстүү шүүгүзү компартияны дамзылаар дугайында негелдени бадыткаан турган.

Дамзылаттырарындан Коммунистиг партияның ойталап турары чурттуң конституциязында көрдүнген эргеге үндезилеттингеи дээрзин компартияның чагаазында чугаалап турар.

Демисел үргүлчүлеп турар

ПАРИЖ. (СЭТА). СЭТА-ның корреспондентизи Г. Драгуновтуң дамчыганы болза: Францияның кара бажыннарында болгаш шаажылал лагерьлеринде хоругдаттырып турар 15 муң алжирлерниң маадырлыг демисели 17 хонук үргүлчүлеп турар. Хоругдаттырган эр, хереезен алжирлер аш чарлаанын үргүлчүлеп, политикиг херек талазы-биле херектеннерге хамаажыр байдалды оларга хандырып бээрин негеп, хамыктың мурнунда карэ бажың дүүжүметтериниң талазындан кара-гуразында аажылаар болгаш дорамчылаар чоруктарны соксадырын олар негеп турарлар. Ол демиселчилериниң аразында каш чыл бурунгаар француз шериг самолёттарының оор ёзу-биле тудуп апканы, Алжир республиканың министрлери Ахмед Бен Белла, Мохаммед Хидер болгаш өскелер-даа бар.

Аш чарлаанның кадык байдалы бергедеп турар болза-даа (Ним, Арль, Рени болгаш өске-даа хоорайларга эрге-чагыргалар он-он кижини эмчиже чорудар ужурга таварышканнар), алжир патриоттар боттарының кижи болур төлевин камгалазынга бүрүн шиитпирлиг болуп турарлар.

Алжир патриоттарны деткиринің шимчээшкини Францияның депшилгелиг хөй-ниитизи калбартып турар.

Катангада байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Сонгу-Чөөн Катанганың эң улуг төвү болур Альбертвиль хоорайда Конгонуң төп чазааның эрге-чагыргазын тургусканының дугайында КНО-нуң Элизабетвильде төлөөлекчизи ноябрь 14-те болган парлалга конференциязынга албан ужурунда чарлап дыңнаткан.

Рейтер агентилелдің корреспондентизиниң дыңнадыр турары-биле алырга, амгы үеде «Балубакат» партияның (балуба аймактың партиялының) төлөөлекчилериниң тургусткан эрге-чагырга черлери Альбертвильди углап-баштап турар.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

«ДЕЙЛИ МЕЙЛ» БАЙДАЛДЫ ҮНЕЛЕП КӨРҮП ТУРАР. — ВАШИНГТОННУҢ ТУРУШ БОДАЛЫ.— АДЕНАУЭРНИҢ ПОРТФЕЛИ.— КРОЛЛЬДУҢ «ХЕРЭЭ».— БАРЫЫН ҮКТҮҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Бүгү делегей амыдыралының сөөлгү болуушкуннары-биле холбаштыр политика талазы-биле күштерниң байдалын үнелеп көөр сорулганы Англияның «Дейли мейл» дээр буржуаз солуну эрткен хүннерде салып көргеи. Герман болгаш барыын-берлин айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын бо солун бирги эзлчегде үнелеп көргеи. Совет Эвилелиниң туруш бодалдарының быжыын демдеглевишаан, «Дейли мейл» ыындыг түннелди кылган: «Күштүг, бодунга бүзүрелдиг Чөөн чүк дээрге күштүг, ынчалза-даа адырыкталган Барыын чүкке удурланыштыр туруп турар... Бо дээрге таарымча чок ойдал-дыр, ынчалзажок ону шынныг херек кылдыр санап турар бис».

Герман болгаш барыын-берлин айтырыглар дугайты Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны барыын галакы күрүнелер- янзы-бүрү көрүп турарының дугайын даштыкы парлалга хөй айларның дургузунда бижип келген. Чижээ, ГФР-ниң болгаш Францияның «эптеш чок» чоруунга АКШ-тың болгаш Англияның өлөөн ээлгир политиказы удурланыштыр туруп турар деп-даа айтып турулаан. АКШ-тың президентизи Кеннеди биле ГФР-ниң канцлери Аденауэрниң амгы чугаалажыышкыннары-биле холбаштыр ол тема ам база дагын маргылдаалыг болу берген. Даштыкы парлалганың бодал-оналын ёзугаар алырга, бо чугаалажыышкыннар Совет Эвилелинге хамаарыштыр барыын талакы күрүнелериниң «чаа, чаңгыс аай» политиказынын айтыр хүлээлгелиг. Бо чугаалажыышкыннарның соонда Барыын үүктүң удуртукчуларының ужуражыышкыннары болурун база чарлаан дээр.

Сөөлгү үеде Барыын чүк улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун күшгелдириниң оруунда туруп алган деп, чөптүг санап турар. АКШ-тың шериг талазы-биле «артык күштерлиин» болгаш «Берлин ужурунда Барыын үүктүң чаалажыксаар шиитпирлиин» бүзүредир сорулгалыг пропагандачы шуугаазының кампания-биле үдеттирген, НАТО чуттарының дайын белеткелдиринден ол харын илергейлеттинип турар.

Барыын талакы дөрт кол күрүнелериниң тус бүрүзүнүң туруш бодалын үнелеп көөрде, ол чуттарының политиказын тодарадып турар салдарлыг бөлүктерде чаңгыс аай бодал чок, «чаңгыс аай» угланыышкынның артыы чарыында политика талазы-биле кадыг-дошкун демисел чоруп турар дээрзин база барымдаалап көрзе чогуур.

Барыын үүктүң «чаңгыс аай» политиказынга АКШ-тың чазааның кылып турар негелдерин Вашингтон штаттың чүс чыл болганын холбаштыр ноябрь 16-да кылган бодунуң чугаазынга президент Кеннеди чугаалапкан. Ону — «күш дөгээриниң чугаалажыышкыннары» дээр. «Чугаалажыышкыннар чорударынга белен чорук-биле чүүлдешпес күшке удурланыышкын көргүзеринге белен чорук дайынга чедирип болур, ынчаарга күшке удурланырынга белен чорук-биле чүүлдешпейн турар чугаалажыышкыннарны чорудары бисги халапка чедирип болур» деп президент медеглээн. Ол чугааны тайылбырлавышаан, «Юнайтед Пресс Интернейшнлдиң» хайгааракчы бижээнизи Смит дээрзи «америк-совет чөрүлдээлерни чүгле дайынның азы дүжүп бериишкинниң аргазы-биле шиитпирлээн туруп болур кылдыр санап турар кедергей хемчеглерге хөөнүүт идегеттерге удур халдаашкын ол чугаада бар кылдыр көргеи». АКШ-тың политиказынга ол бөлүктерниң салдарын херекке алыр апаар. Америк реакцияның чарлакчызы сенатор Голдуотер ам Совет Эвилели-биле «чугаалажыышкыннар чорудар чүве чок» деп чоокта чаа шуут медеглээш, чүү-даа болур чүве болза, болгай аан дээн ышкаш «дайынче» кыйгырган. Ол бөлүктерниң идегелин илеретпишаан, «Нью-Йорк таймс» солун мынча деп бижээн: «Кеннеди биле Аденауэрниң чугаалажыышкыннары орустарга саналдап болгу дег чүвениң дугайында эвес, харын Кремльге үш дылдың кырынга «хоржок» деп тодаргай харыылларының дугайында болур.

Канцлер Аденауэр бодунуң портфелинге Вашингтонга чүүү чедире бергенил? «Нью-Йорк таймс» солунуң Боннда корреспондентизи Груссоннуң бо дугайында дыңнадыы чигзиниг чок солун болуп турар. «Дыка ширин туруш бодалды президент Кеннедиге Аденауэр көргүзер бодалдыг» деп ол бадыткаан. Боннуң политиказының алыс утказын ол корреспондент мынчаар тодаргайлаан: «Чөөн Германияны хоойлу талазы-биле хүлээп көөрүнүң дугайында чугаа-даа туруп шыдавас... Барыын-герман чепсектиг күштерниң чепсегленишкинин ылгай көрүп кызыгаарлаарының дугайында чугаа-даа туруп шыдавас... Одер-Нейссе таварты Польша биле Германияның чөөн талакы кызыгаарларын хүлээп көөрүнүң дугайында ниити-герман чазак-биле тайбың керээзин чаргыже чедир чугаа-даа туруп шыдавас».

Ийи металлдарның эстириниң температуразы оларның холуксаазының эстириниң температуразындан болганчок-ла бедик болуурун физика эртеминден билир болгай бис. Политиктиг амыдырал база ол янзылыг чүве болуп турар. Ынчаарга дыка хөй хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, ГФР-ниң коалиституг чаа чазааның политиказы (ол чазактың составында христиан-демократтыг партия — христиан-социал эвилелдиг хостуг демократтыг партия кирип турар) ХДП соңгулдаларга «чөөн үзелдиг оппозиция» болуп кирген-даа болза, Аденауэрниң политиказындан «элээн барыын үзелдиг» болур. Чазактың тургустуунуп келгени байдалдарны боттарынга ажыктыг кылдыр ажыглаан милитаристиг болгаш дайынзырак идегеттер коалициянның партияларында аажок күштүг болганы-биле бо чорук таныылбырлаттынар. Дж. Олсоп ышкаш шак ындыг кедергей реаксылыг америк хайгааракчы безин ГФР-ниң чазаан тургузар дугайында чугаалажыышкыннарны «кижи көөр хөөн чок садыглажыышкын» деп адаан.

Мооң-биле кады канцлержи дүжүлгеге канчап-даа бол ызыртынып аргарын орадашкан Аденауэр милитаристиг болгаш дайынзырак идегеттерге чиигелдени берген. Барыын-герман чамдык солуннарның «өй-гавында кижи»—деп адап турулааны Брентанонуң даштыкы херектер министри албан-дужаалдан ынгени—оон көргүзүү болур. Даштыкы херектериң чаа министри Шредер дээрзи кымыл дээрге, иштики политиканың талазында мынчага чедир бодун дөгеп келген биеэги-ле фашист идегет-тир. ГФР-ниң иштики херектер министри турган, антидемократтыг дерзин хоойлуларны боттандырып, оларга дүүштүр компартияны хоруудаан идегеп чогум-на харын ол-дур.

Барыын талакы күрүнелериниң болгаш ол чуттарда янзы-бүрү салдарлыг бөлүктериниң туруш бодалынга буржуаз парлалганың «Кроллдуң херээ» деп адап алган чүвези чамдык болуушкуннарны болдурган. Ол болуушкуннарның ужуру мындыг. ГФР-ниң Москвада элчини Кроллдуң Н. С. Хрущев-биле ужуражыышкынының соонда, Кролль барыын-берлин айтырыгны таарыштыр шиитпирлээриниң талазы-биле бодунуң планын саналдаан дээр аяныг дыңнадыглар барыын талакы парлалгага көстүп келген. «Нейе Рейн-цейтунг» солуннуң «бүгү-ниити кылыктаныышкын» кылдыр, а база бир өске барыын-герман «Генеральанцейгер» солуннуң — «даштыкыда киленнг элдесиниишкинин чамдык өнедиин кылдынган чалгыы» кылдыр тодаргайлааны шуугаазын тыптып келген. Кролль дээрге «бодунуң бүрүн эргелерин эмин эрттир көдүрүпкен» болгаш ГФР-ниң чазааның бодалын «илеретпээн» деп, Боннуң тускай төлөөлекчизи медеглээн. Элчиниң халажып чадавазын ол төлөөлекчи база чугаалаан. Илеткелин алыр дээш келдирер дээн хуусаазындан ийи хонук мурнады Кроллдуң Боннче кыйгырты берген. Элчиниң Москваже дедир чорутпас боор дээрзиниң дугайын хөй-хөй кижилер чугаалап үнүп келген. Ынчалзажок Аденауэрге Кроллдуң илеткелиниң соонда ону халаарының дугайында чугаалар чиде берген. Оон туржук, Кеннеди биле Аденауэрниң ужуражырының мурнунда оон «чоок дөрт чөвүлекчилериниң санында» безин Кролль киргеи болуп турар.

«Нейе Рейн-цейтунг» солуннуң бижип турары «бүгү-ниити кылыктаныышкын» дижир чүвениң дугайын чугаалаар дээр болза, ол чорук янзы-бүрү бөлүктерге үүл бүрү чылдаганнар-биле болдунганын барымдаалаза чогуур: бирээде, ГФР-ниң элчини чугаалажыышкынларга «бодунуң инициативазын» үндүргеи фактының боду-биле, база ийиде, чугаалажыышкынларның боттарының алыс утказы-биле, тодаргайлаарга, барыын талакы солуннарның дыңнадыгларына шынзыгар чүве болза, Совет Эвилели-биле дугуржулга чедип алыр деп, Кроллдуң чүткүлүбиле болдунган ышкажыл.

Вашингтон хамыктың мурнунда баштайгы чылдагаан-биле кылыы хайныыканы илдеп. Чижээ, «Барыын Германия Совет Эвилели-биле боду гускайлаң чугаалажыышкынар чорударын оралдажып турарынга хамаарыштыр ол чурттуң эвилелчилериниң каразыышкынар тыптып келгеи» деп, «Нью-Йорк таймс» солун айыткан.

Вашингтонга ужуражыышкынларның бүдүүзүнде бодунуң дылы-биле чугаалаксаар бодалын көргүзер дээр хөөн Аденауэрниң кордалында киргеи-ле чигзиниг чок. Барыын-герман солуннарның хөй санныг дыңнадыглары ол бодалды бадыткап турар. Чижээ, «Штутгартер цейтунг» солун «Кроллдуң ап чоруткан хемчээн чамдык саналдарым бар, ол саналдарны президент Кеннеди-биле чугаалажыр мен» деп канцлер медеглээн.

Идепкейлиг нацист чораан Глобкениң орнунга өске кижини чазак канцеляриязының удуртуучузунуң албан-дужаалынга томуйлаарын бодап турар бе деп айтырыгта Аденауэр чогуур харыыны бербээн. «Ол дугайында кандыг-даа барымдаалар менде чок чүве» деп Аденауэр медеглээн.

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының калбак социалистиг чаруштары, ыш-ажылың бүдүрүкчүлүүн улам бедидери дээш демисел болза ажыл-ишчи кижиниң чүгле социалистиг тургузуг үезинде болуп болур эрес-маадырлыг чогаадыкчы ажылы ниитиниң ажылының белик бүдүрүкчүлүүн чедип ап болур болгаш ол ажыл бүгү улустуң аас-кежиннге, чаагай чоруунга үндезини тургузуп турар дээрзин бүгү-ле тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр.

Республиканың профэвилелдери боттарының бүгү-ле күштерин ажыл-ишчи кижиге бараан болурунче угланыдыышаан, съездиниң документилеринде эртем талазы-биле үндезилээн Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазындан улуг дузалаачыны бодунга ап турар деп түннелинде Г. Варих чугаалаан.

СЭКП-ниң Программазындан коммунизмниң өңдүр-улуг боттуг перспективаларын көрбүшаан, ГДР-ниң ажылчыннары бүдүрүлге көргүзүглерин улам бедидериниң оруктарын болгаш аргаларын чугаалажып көрүп, ынчангаш социализм тургузуушкунунга шыдаар шаа-биле салыышкынны киирерин орадажып турарлар. Ынчангаш баштайгы базымнар-ла эки үре-түннелдиг болгулап турар.

ЛОНДОН. Сураглаг антли экономист Морис Добб «Марксизм тудэй» деп журналдың ноябрьда үнген дугаарында чүүлүнге СЭКП-ниң программазын «Марстың коммунистиг ниитилелдің дээди чадазынче шилчиринің баштайгы толаргай планы» деп тодаргайлап бижээн.

Барыын талакы чуттарда чамдык шүгүмчүлекчилериниң чедир бодаваас нүүдүлдерин сойгалавышаан, Добб болза СЭКП-ниң Программазы дээрге коммунизм тургузарының эргем ёзугаар боттуг планы болуп турар дээрзин айыткан. Социализм тургузуушкунунуң дуржулгазы болза социализмден коммунизмче шилчиринге өргежок чугула негелдерни хандырып турар дээрзин база автор демдеглеп турар. Анаа хамаарыг чүвелер болза ыш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн үргүлүү өзүп турары болгаш аар үлетпүрүнүң хөгжүлдезинің дүрген темпилериниң хевээр артып турары болур, ол чорук чиик үлетпүрүүн хөгжүлдезин база хандырып турар.

Совет Эвилелинде планнаашкынның талазы-биле дуржулганың тывылганын автор улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар, ол планнаашкын болза капиталистиг күрүнелерге бодаарга, иштики тургузуг болгаш бүдүрүлге харылзаларының талазы-биле быжыг билигни берип турар, оон-биле кады ол планнаашкын «бүдүрүлге күүлериниң күштерин бүгү талалыг ажыглаарының байдалында» баланстыг болгаш дүүштүрүлгелиг хөгжүлдеги боттандырарынга дузалаар чепсекти база хары угла хандырып турар.

Бо чорук дээрге эң чоокшу 20 чыл иштинде ыылыр чүүлдерни баш бурунгаар билип чугаалаарынга үндезин болуп турар, ол дугайын чаа совет программада бижээн деп Добб уламчылап бижээн. «Моон ужурунда капиталистиг делегейде «бүдүрүлгенің анархиязы-биле» ганыын болуп турарывыс ышкаш ындыг «даан бодалгалар», «баш удур сөглээшкиннер» ол программада чок болгаш харын-даа ёзулуг, боттуг, планнаашкынның дуржулгазын көргүскен чүүлдер... ол программада бижиттингеи».

Коммунизмче шилчиринің материалдыг баазазынга холбаштыр Доббтуң бижээни: «Ол материалдыг баазаа бот-мактанынга эвес, харындаа ийи он чыдар иштинде чедип ап болур чоннун кижи бүрүүгүне онзаштыр бүдүрүлгенің деңнели болуп турар».

Совет Эвилелинде өзүлдениң темпилери-биле ап көөр болза, программаның сорулгалары «черле кичээнгейлиг» болуп турар, чүте дээрге бүдүрүлгенің өзүлдезинин ортумак темпилерин безин хевээр арттырары программада көрүнгениден хөй немелде өзүлдени хандырар дээрзин Добб немец бижээн. Капиталистиг чуттарга кризисте чедирер «байлаашылдың айтырыы» Совет Эвилелинде чүгле айтырыг болуп турар эвес, харын база социалистиг ниитилелге төөгү талазы-биле кайгамчыктыг арганы — социалистиг ниитилелдің улам бедик чадазынче шилчилгени өгелээр арганы берип турар».

ТЕЛЬ-АВИВ. Израильдің компартиязының СЭКП-ниң XXII съездиниге төлөөлери—Израильдің компартиязының чингине секретары С. Микунис болгаш ТК-ның секретары Вильнер олар Израильде ээп чаңа берген. Анаа чеде бергеш, парлалга төлөөлекчилеринге кылган медеглелинде СЭКП-ниң XXII съездиниң болгаш оон бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын Микунис чугаалаан. «Съездиниң ол ужур-дузазы түдел дээрге, Совет Эвилелинге коммунизмни тургузарының программазын оон хүлээп алганы болур деп чугаалаан. Чөөрби чыл эрткен соонда Совет Эвилели делегейде эң-не хөгжүдүлүг болгаш эң-не күчүлүг күрүне болу бээр, АКШ-ты ол өрөөнчөк эртип чоруй баар. Чаа Программа кижи төрелгетенге меңге гайбыының, улустарның найыралының болгаш кижилер аразынга акылдыышкы ёзугуң оруун айтып турар. Ол болза кижи төрелгетенниң эң дээре ооларының күзел-бодалдарын боттандырарының эртемге үндезилээн болгаш тодаргай планы болуп турар». Ийи-чангыс кижилерге чүлүүр чорукту сойгаалаары, а ол ышкаш Албаниядың Күш-ажыл партиязының улуттукчуларын чептүү-биле шүүмчүлээри тайбыының болгаш коммунизмниң хереңге баран болуп турар дээрзин Микунис айыткан.

ТОКИО. «Секай» деп журналга СЭКП-ниң XXII съездиниң түннелдерин тайылбырлавышаан, «Хитодубаси» университеттиң профессору Минору Оканың бижип турары болза: «СЭКП-ниң чаа Программазы социализмден коммунизмче шилчиринің оруктарын бир-ле дугаар тодаргай көргүскен. Ол—марксизмниң теориязынга болгаш практиказынга бүдүн үе-чада болур документ. Чаа программа — ол дээрге утопия эвес, а ону чептүү саналга ёзугаар чогаалдыг кылган»—деп М. Ока демдеглеп турар.

СЭКП-ниң Программазын «тайбыының, экономиканы хөгжүдериниң, чоннуң амыдыралын эжиждериниң, демократияны ханыладырының, марксизм-ленинизмниң үндезилээн программазы»—деп автор алап турар. Ол дөрт үүлдер чүгле совет улуска эвес, харын база бүгү кижи төрелгетенге чүгула ужур-дузалыг болуп турар дээрзин түннелинде ол демдеглээн.

(СЭТА).

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага шоокар бүлүүтарлыг хүн болур, хар шоолуг чаг-бас. Хат пошкактан ой-ташка чедир. Агаарның температуралы: республикага — 17—22, а Кызылга — 19—21 градус соок.

Редакторнуң ораланчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Шоглаа» (делгем экраныыт 10, 12, 8, 10 шактарда. «Хүн үнер мурнунда» 2, 4, 6 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштайгы экзамен» 11.15, 1.15 шактарда, «Эрги Березованың төнчүзү» (делгем экраныыт) 3.15, 5.15, 7.15 шактарда. «Заречная кудумчузунда час» 9.15 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Мегелеттиргеннер» 2.30, 4.30 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кадайланыр хаанум чок» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ХАМААТЫЛАРГА ДЫҢНАДЫГ!

1961 чылдың декабрь 7-де Уфа хоорайга

1961 чылдың акша эт-херексел лотереязының дөртку үндүрүүшкүнүнүң талазы-биле ойнап алырының тиражы болур.

30 копеек-биле «Москвич» деп каас-чараш автомашинаны, «Тула-200» деп мотороллерни, «ИЖ-56» деп мотоциклди, моторлуг чадаг-тергени, «Сокун» деп аттыг хеме моторун, пианинону, даараныр машинаны, ховсти, шала чадыын, шакты оолгаш өске-даа өртектиг чүүлдерни сонап болур.

Акша эт-херексел лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харызааның бүдүрүлгелериниң, кинотеатрлардан, «Союзпечать»тың киоскаларындан, клубтардан болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырынче далажыңар!

Ойнаашкынның тиражына идепкейлиг киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүңер.

Боннда өскерилгелер чок

БОННН. (СЭТА). Барыын-герман телевидениеге берген харыызынга ГФР-ниң канцлери Аденауэрниң медеглээни болза: ГФР-нин чазаа «мынчага чедир чорудуп келгени ол-ла даштыкы политиканы чорудар деп турар». Боннн келир үеде-даа чепсегленишкинни эңдере бүүрерин үргүлчүлээр дээрзи Аденауэрниң чугааларындан тодаргайлыр. Шериг талазы-биле канцлерниң чугаалааны болза: «бистиң хүлээлгеривисти бүрүү-биле күүседир бис. НАТО күштүг болган турар ужурлуг».

Айтырыгларның бирээзинге харыылазышаан, Аденауэр канцлериниң албан-дужаалындан бодумнуң үнеримниң «кандыг-даа хуусаазын» айытпаан мен дээн.

Президент Кеннеди-биле чугаалажыышкыннарны кылыры-биле АКШ-че бодунуң чоруур деп турарынга хамаарыштыр Аденауэрниң медеглээни болза: ол чугаалажыышкыннарның үезинде берлин болгаш герман айтырыгларын, шериг болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып көргеи турар. «Болумнун чамдык саналдарым бар, ол саналдарны президент Кеннеди-биле чугаалажыр мен» деп канцлер медеглээн.

Идепкейлиг нацист чораан Глобкениң орнунга өске кижини чазак канцеляриязының удуртуучузунуң албан-дужаалынга томуйлаарын бодап турар бе деп айтырыгта Аденауэр чогуур харыыны бербээн. «Ол дугайында кандыг-даа барымдаалар менде чок чүве» деп Аденауэр медеглээн.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, өндөө ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистеринин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистеринин 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 21-47. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—01165. Чагыг № 2285. Культура эргелелинин типографиязы